

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
TABIIY FANLAR FAKULTETI
GEOGRAFIYA KAFEDRASI

Bozorov Zohid Xushmurodovichning

"5140600-GEOGRAFIYA TA'LIM YO'NALISHI BO'YICHA BAKALAVR
DARAJASINI Olish uchun

ANKLAV VA EKSKLAV HUDUDLAR, ULARNING MINTAQA
HAYOTIDAGI AHAMIYATI (O'ZBEKISTON, QIRG'IZISTON,
TOJIKISTON MISOLIDA)
MAVZUSIDA YOZGAN

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar:

N.Esanov

Termiz 2018-yil

Mundarija

Kirish.....	3
I BOB. ANKLAV VA EKSKLAV HUDUDLAR VA ULARNI O'RGANISHNING BUGUNGI KUNDAGI HOLATI.....	
1.1. Anklav va eksklav hududlar geografiyasi	
1.2. Anklav va eksklav hududlarni o'rganishda yuzaga keladigan ba'zi bir savollar.....	
1.3. Anklavlarga berilgan ta'riflar va ularni toifalarga ajratuvchi mezonlar	
II BOB. MARKAZIY OSIYO HUDUDIDAGI ANKLAVLAR VA EKSKLAVLAR, ULARNING MINTAQA HAYOTIDAGI O'RNI.....	
2.1. Markaziy Osiyo hududidagi anklav va eksklavlar.....	
2.2. Mintaqadagi anklav va eksklavlar muammolari va ularning yechimi.....	
Xulosa va takliflar.....	
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	

ANKLAV VA EKSKLAV HUDUDLAR, ULARNING MINTAQA HAYOTIDAGI AHAMIYATI (O'ZBEKISTON, QIRG'IZISTON, TOJIKISTON MISOLIDA)

KIRISH

Hudud xalqaro-huquqiy munosabatlardagi eng asosiy masalalardan biridir. Hudud va chegara masalalarining hal qilingani u yoki bu davlatning xavfsizligi ta'minlanganini bildiradi va o'z navbatida, umumbashariy xavfsizlikning muhim omili hisoblanadi.

Shu o'rinda aytib o'tish joizki, hozirgi kunda ushbu yo'nalishdagi muammolardan biri anklav hududlarning huquqiy maqomini belgilash bo'yicha yakdil fikrning yo'qligidir.

Anklavlarning mavjudligi xalqaro munosabatlar rivoji bilan chambarchas bog'liqdir. Manbalarda keltirilishicha «Anklav» tushunchasi birinchi marta Rim imperiyasi va Fransiya o'rtasida tuzilgan Madrid shartnomasida uchraydi.

Ma'lumki, xalqaro ommaviy huquqda hudud masalalari shartli ravishda ikki jihatga bo'lib o'rganiladi:

- hududlarni belgilash (davlat hududining yaxlitligi, daxlsizligi va boshqalar);
- hududiy rejim (suverenitet va hududiy yurisdiksiya, boshqa davlat hududi orqali tranzit, maxsus rejimlar);

Anklavlarning o'ziga xosligi shundaki, anklavga ega har bir davlat avvalo uning maqomiga aniqlik kiritish muammosi bilan to'qnash keladi. Keyinchalik ushbu jarayon kompleks muammolarni yechishga qaratiladigan bir necha bosqichli harakatlarni amalga oshirishni talab qiladi. Hozirgi kunda dunyoda 300 ga yaqin anklav hudud mavjud.

Dunyodagi anklavlar tabiiy va sun'iy tarzda yuzaga kelgan bo'lib, ularni shartli ravishda quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

- kolonial tizim tugatilishi natijasida yuzaga kelgan anklavlar;

- davlat tarqalib ketishi natijasida yuzaga kelgan anklavlar;
- urushlar va urushdan keyingi davrlarda chegara muammolarini yechishdagi «o'ziga xos» munosabatlar natijasida paydo bo'lgan anklavlar;
- tabiiy-geografik omillar ta'sirida yuzaga kelgan anklavlar (Vinokurov Ye.Yu. Teoriya Anklavov. – Kaliningrad: Terra Baltika, 2007. – S. 320.).

Bundan tashqari, anklavlarning mavjudligi davlatlar o'rtasida urushlarni keltirib chiqaruvchi omil ham hisoblanadi.

Hududlarning u yoki bu davlatga tegishlilikini yoki chegarasini aniqlash, shu bilan birga, ularda ma'lum bir rejimlarni (chegara, bojxona, tranzit va b.) o'rnatish masalasi ikki tomonlama tashkiliy-huquqiy mexanizmlar bazasida hal qilinishi lozim. Ta'kidlab o'tish joizki, ushbu huquqiy jarayonlar har bir holatda individual yondashuvni talab qiladi.

Yana shuni aytib o'tish joizki, «anklav» nafaqat yuridik termin sifatida, balki ijtimoiy-gumanitar fanlar doirasida ham qo'llanadi. «Anklav» so'zi lotin tilidagi «inclavatus»dan olingan bo'lib, «yopiq», «qulf solingan» va «clavis» – «kalit» ma'nolarida qo'llangan. Hozirgi kunda ushbu so'z nemis tilida «enklave», «exklave», ingliz, fransuz, ispan va italyan tillarida «enclave», «exclave», shved tilida «enclav», «exclav» shaklida ishlatiladi.

O'zbekiston yuridik entsiklopediyasida «anklav»ga «bir davlatning barcha tarafdan boshqa bir davlat (yoki bir necha davlatlar)ning quruqlikdagi hududi bilan qurshab olingan hududi (hududining bir qismi)» deya ta'rif berilgan. Agar bir davlatning quruqlikdagi hududi dengizga chiqish yo'li mavjudligi sababli boshqa bir davlat hududi bilan qisman o'rab olingan bo'lsa, u yarim anklav deb ataladi.

Xalqaro huquqda ko'zga ko'ringan olimlardan biri B.Klimenkoning ta'kidlashicha, agar anklavning dengiz orqali asosiy davlat bilan bog'lanish imkoni bo'lsa, u tom ma'nodagi anklav hisoblanmaydi.

Hozirgi kundagi anklavlarga misol sifatida Frantsiyaning Sharqiy Pireneya departamentida joylashgan, Ispaniyaga qarashli Liviya shahrini, Barle-Nassaui, Barle-Xorti (Gollandiyadagi Belgiya anklavlari), Byuzingeni, Ferenaxov

(Shveytsariyadagi Germaniya anklavlari), Kampion (Shveytsariyadagi Italiya anklavi)ni keltirish mumkin.

«Anklav» tushunchasi baʼzan regionga nisbatan ham qoʻllanadi. Masalan, Oʻzbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov Yevropa-Kavkaz-Osiyo transport koridorlarini rivojlantirish haqida 1998-yili soʻzlagan nutqida «anklav» terminini qoʻllagan. Unda Markaziy Osiyo mintaqasini anklav holatidan chiqarish va uning dunyo va Yevropa bozorlariga chiqishini taʼminlash muammosi koʻrsatib oʻtilgan.

Hozirgi zamon xalqaro huquqida anklav masalalari huquqning alohida sohasi sifatida oʻrganilmaydi. Biroq anklav bilan bogʻliq holatlar «hudud» va «chegara» tushunchalari bilan birga tahlil qilinadi. Milliy qonunchilik doirasida anklav masalalari u yoki bu normativ hujjatlar orqali tartibga solinadi. Masalan, Byuzingen anklavining maqomi Germaniya Asosiy qonuni bilan tartibga solingan.

Anklav va davlatning asosiy hududi oʻrtasidagi aloqa, ayrim istisnolarni inobatga olmaganda, xalqaro shartnomalar bilan tartibga solinmagan. Anklavga oʻtish asosan ichki chegara qoidalari bilan tartibga solinadi va davlatning ichki ishi hisoblanadi. Baʼzan chegaradosh davlatlar oʻrtasida anklavlarga qatnovni taʼminlash toʻgʻrisida shartnomalar tuziladi. Servitut huquqini inobatga olmaganda, xalqaro huquqda anklavlarga toʻgʻridan-toʻgʻri qatnovni taʼminlaydigan qoida yoʻq. Amaliyotda davlatlar anklavlar bilan materik davlat oʻrtasidagi qatnovni taʼminlab beradilar. Biroq buni xalqaro-huquqiy majburiyat deb hisoblash uchun yetarli asos mavjud emas.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shunday xulosa qilish mumkin:

birinchidan, «anklav» termini hali tugal mazmunga ega emas, ushbu tushunchani aniqlash mezonlari va chegaralari toʻliq ishlab chiqilmagan;

ikkinchidan, anklavlarning xalqaro-huquqiy maqomi belgilanmagani – ularda istiqomat qiluvchi fuqarolar turmushini ogʻirlashtiradi;

uchinchidan, har qanday davlat oʻz hududining yaxlitligi, chegaralarining daxlsizligini taʼminlash maqsadida anklavlar ustidan oʻzining suverenitetini oʻrnatish uchun tegishli chora-tadbirlarni koʻradi.

Anklavlar, ularga ega davlatlar va ularning atrofdagi davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar kontekstida ayniqsa qiziqish uyg'otadi, ular aholi va hududlar bo'yicha anklavning nisbiy og'irligidan ancha yuqori darajada bo'lgan ikki tomonlama munosabatlariga ta'sir ko'rsatadilar. Bitiruv malaka ishi dunyodagi ko'plab anklav va eksklav hududlarini siyosiy va iqtisodiy jihatdan o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Anklavlar nazariyasida bir qator savollarga javob berishga urinish mavjud. Ulardan ikkitasi markaziy: anklavlarning suverenitetini belgilovchi omillar va iqtisodiy siyosat ularning muvaffaqiyatli barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashi mumkinmi?

Bitiruv malaka ishi o'quvchilarning keng doirasiga, shuningdek, professional geograflar, siyosatshunos va iqtisodchilarga qaratilgan.

I-BOB. ANKLAV VA EKSKLAV HUDUDLAR VA ULARNI O'RGANISHNING BUGUNGI KUNDAGI HOLATI

1.1. Anklav va eksklav hududlar geografiyasi

Qayta-qayta aytilgan ediki, Gibraltar “1800 yil kelgunicha” yoki “2000-yildan oldin”, “urushdan keyin”, oddiygina “keyingi yigirma yil davomida” Ispaniya mulkiga aylanadi. O’sha vaqt keldi biroq, Gibraltar Birlashgan Qirollik hokimiyati ostida qolmoqda va yaqinda Britaniya egaligi ostida uning 300 yilligi nishonlandi. 2002 yilda Gibraltarda referendum bo'lib o'tdi, unda 99% dan ziyod aholi aniq Britaniya hukmronligi ostida qolish istagini bildirdi.

Bir necha marta Seuta va Meliliya Marokash suvereniteti ostiga o'tishi lozimligini ta'kidlandi. Ular Marokashniki bo'la oladimi? Seuta va Meliliya 1668-yildan Ispaniya mulkidir. Ispaniya uning uchun kurashishga tayyor. Buni biz 2002-yilda Perexil orolini himoya qilish maqsadida Marokkoda faqat 250 metr masofada joylashgan, mayda, yashash uchun yaroqsiz, Marokash dehqonlari chorva mollarini parvarish qilishgan orol xavfsizligini ta'minlash uchun o'zining dengiz kuchlarini yuborganini ko'rishimiz mumkin.

Ba'zi rus siyosatchilari va ekspertlari Kaliningrad viloyati, mustaqil bo'ladi, yoki Germaniya bilan uning singishi mumkin deb ta'kidlashadi. Shunday bo'lsada, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy jihatdan Kaliningrad viloyati Rossiya bilan kuchli aloqalarga ega va separatizm g'oyalar mavjud emas.

Boshqa tomondan, Gonkong va Makao 1997 va 1999-yillarda Xitoy Xalq Respublikasi tarkibiga berilgan.

Shunday qilib, boshqa anklavlar materik bilan mustahkam aloqalarni saqlayotgan bo'lsa, ba'zi boshqalarining suvereniteti o'zga davlatga tegishlidir.

Anklav deyilganda biz boshqa davlat hududi bilan o'ralgan davlat hududining bir qismini anglamog'imiz darkor. Bir qarashda, anklavlar anomaliya kabi ko'rinishi mumkin. Mamlakatning asosiy hududidan ajralgan viloyat? Hudud, qaysiki siz faqat boshqa davlatdan o'tibgina bora olishingiz mumkin. Hududiy

bo'linmaydigan millat-davlat g'oyasiga aniq zid bo'lgan hukmronlik? Mamlakat ularni sotish yoki almashtirisa baxtli bo'lar edi deb tushuniladimi ? Biroq, aksariyat hollarda bunday bo'lmaydi. Ko'plab anklavlar hatto urushlar, chegaralardagi o'zgarishlar yoki iqtisodiy tizimlar oldida ham juda qat'iydir. Bundan tashqari, davlatlar, hech bo'lmaganda, yangi anklavlarning shakllanishiga to'sqinlik qilishga harakat qilishlari mumkin, deb taxmin qilish mumkin. Lekin bu unday emas. 1990-yillarda yangi anklavlar va eksklavlar - shu jumladan juda katta bo'lgan hududlar paydo bo'ldi. Sobiq Sovet Ittifoqi qulashi Yevropada va Osiyoda yigirmaga yaqin yangi anklavlarni paydo qildi.

Iqtisodiy nuqtai nazaridan, uning ona-davlatdan kesilib ketganligiga qaramasdan, anklavlar iqtisodiy siyosiy, ixtisoslashuviga nisbatan maxsus holatda bo'ladi. Bunday sharoitlarda ayrim anklavlar gullab-yashnamoqdalar, ba'zilari esa rivojlanishdan ortda qolmoqda. Xitoy Xalq Respublikasining suverenitetiga o'tish davrida Gonkong erkin savdo va jahon globallashuv namunasi bo'ldi. G'arbiy Yevropaning kichik anklavlari, Belgiyaning Baarle-Hertogi, Ispaniyaning Lliviyasi, Italiyaning Kampionesi yoki Avstriya Yunxolsi, shuningdek, AQSh anklavi Point Robertsi, turizm va transchegaraviy savdo asosida gullab-yashnamoqda. Boshqa tomondan, 200 ta Hind-Bangladeshdagi Kuch Beharning anklavlari elektrdan mahrum va qashshoqlikdan aziyat chekmoqda. Farg'ona vodiysining hosildor va unumdor yerlari, mo'jizali landshaftlari mavjud bo'lib, ular yaqin qo'shnilaridan ko'ra yomonroq rivojlanmoqda. Oraliq pozitsiyani iqtisodiy farovonligi uchun federal imtiyozlar va subkreditlar juda muhim bo'lgan Ispaniyaning Seuta va Melilyasi, Kaliningrad oblasti egallaydi. Bu va boshqa ko'plab anklavlar bir qator ham qulay, ham noqulay umumiy tendentsiyalarni namoyon etadi.

Ushbu Bitiruv malaka ishida bayon etilgan anklavlarning nazariyasi yuqoridagi savollarga javob berishga harakat qilmoqda. Ulardan bir nechtasi amaliy xarakterga ega. Qirg'izistondagi O'zbek anklavi So'xni taxminan 40 ming aholi yashaydigan mamlakatning asosiy hududidan 5 kilometr uzoqlikdaligini tasavvur qiling. Bir necha yil ichida qattiq va tez-tez noqonuniy chegara

nazoratining ta'siri, noma'lum minalar ko'milgan hududlar, bomba hujumlari tahdidlari anklav aholisida qamal tuyg'usini keltirib chiqardi. Mamlakatning asosiy qismidan anklavga chiqish muammosini hal qilish uchun qanday chora-tadbirlar qo'llash kerak? Anklavning tinch hayotini ta'minlash uchun nima qilish mumkin? Bu masalalar anklavlar uchun katta ahamiyatga ega, shuningdek, ona va atrofdagi davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Kaliningrad tranzitining muammolari bilan 2002-2004-yillarda Rossiya va Yevropa Ittifoqi cheklangan muvaffaqiyatlarga erishish uchun urinishlar o'tkazildi. Bunday muammolarni hal qilish mumkin emas. 200 ming aholiga ega bo'lgan Ozarbayjonning anklavi bo'lgan Naxchivonga tranzit qilish muammosi, umuman Ozarbayjon va umuman Naxchivon uchun ahamiyatiga qaramasdan hal qilinmadi. Bangladesh bilan Da-hagar-Angarpotning Kuch-Behordagi eng katta anklavni bog'laydigan Tin Bigha koridoriga oid kelishuvni qabul qilish jarayoni yigirma yil davom etdi. Ushbu yo'lakning uzunligi 178 metrni tashkil etadi, yillar davomida o'nlab odamlar chegarani noqonuniy kesib o'tishga majbur bo'ldilar.

Anklav va anklavlarni muntazam o'rganish fikriga kelsak, men Qirg'iziston va O'zbekiston, Tojikiston davlatlari anklavlarining iqtisodiy rivojlanishini o'rganishdan boshladim. Ushbu murakkab masala qator o'zaro bog'liq iqtisodiy va siyosiy muammolarni o'z ichiga oladi. Balki, boshqa anklavlar Qirg'iziston va O'zbekiston, Tojikiston anklavlari bilan tenglasha oladimi? Qanday iqtisodiy modellar Qirg'iziston va O'zbekiston, Tojikiston anklavlariga qo'llanilishi mumkin? Va uning kelajagi qanday bo'lishi mumkin? Bu mavzu jahon ilmiy adabiyotida murakkab va amalda o'rganilmagan.

Anklavlarni o'rganishimiz kerak bo'lgan ikkita asosiy sabab bor : biri anklav aholisining o'zlari uchun, ikkinchisi ona va atrofdagi davlatlar o'rtasidagi munosabatlar uchun. Dunyo bo'ylab millionlab odamlar anklavlarda yashaydi. Odatda hududlarining daxlsizligi tufayli juda og'ir muammolar mavjud. Bu muammolar anklavlarning dastlabki zaifligidan va mamlakatning asosiy qismidan ajratib olinganidan kelib chiqadigan siyosiy va sifatli boshqarish va huquqni

muhofaza qilishning sifatsizligi hisoblanadi. Ikkinchidan, anklavlar o'zlarining ota-onalari va atrofidagi davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama aloqalarga kichik bir hudud va kam sonli aholining yuqori darajasida ta'sir qiladi. Xalqaro siyosatda anklavlarning ahamiyati ularning aholisi va hududi jihatidan nisbiy og'irligini ancha oshiradi. Anklavlar ona va uning atrofidagi davlatlar o'rtasida ham eng konstruktiv va tinch munosabatlarga salbiy ta'sir qilish imkoniga ega. Atrofdagi davlatning chuqur tubida yotadigan bu kichik "hududcha" Gibraltar Ispaniya yoki Ceuta va Meliliya Marokash uchun to'siq bo'lib qolishi mumkin. Gibraltarning qiymati (30 ming kishi, 6,5 km²) so'nggi uch asr mobaynida Buyuk Britaniya va Ispaniya o'rtasidagi munosabatlar uchun nomutanosib ravishda katta edi. Mayda Seuta va Melilliya (mos ravishda 19,5 va 12,5 km² hudud va 72 ming va 62 ming aholisi bilan) asrlar davomida Ispaniya va Marokash o'rtasidagi ziddiyatlarga sabab bo'lmoqda. Germaniya Byuzingeni (1500 aholi, 7.6 km² hudud) Germaniya va Shveytsariya o'rtasida bir necha murakkab xalqaro shartnomalar ob'ektidir. Biz yigirmanchi asrning eng mashhur 45 yillik G'arbiy Berlin anklavi haqida unutmasligimiz kerak, u sovuq urushning eng mashhur ramzlaridan biridir. Hatto G'arbiy Berlinning eng kichik anklavlari, (ular o'n ikkita bo'lgan), ba'zi ko'ngilsizliklarni keltirib chiqargan. Masalan, G'arbiy Berlin bolalarining bir vaqtlar maktabga zirhli mashinalarda Britaniya askarlari tomonidan kuzatib qo'yilganligini keltirishimiz mumkin. Ushbu ro'yxatni hali ancha davom ettirish mumkin. Ko'pgina hukumatlar uchun imkoniyatlardan biri, ularning hududlarini almashtirish orqali o'z anklavlaridan xalos bo'lishdir. Biroq, bu har doim ham mumkin emas. Ko'p sonli odamlar bilan katta anklavlar almashinuvi mumkin emas. Hatto kichik yer uchastkalarini topshirish oson ish emas, chunki u suverenitet masalalarini va boshqa tegishli masalalarni yanada kuchaytirishi mumkin. muammolar. Axir, deyarli hamma anklavlarda insonlar yashaydi. Odamlar, odatda, o'z vatanlariga bo'ysunishni istagani uchun, demokratik jamiyatda o'z xohishlariga beparvo qarash qiyin.

Shunga qaramay, agar almashinuv yoki hech bo'lmaganda koridorni yaratish qiyin bo'lsa-da, anklav muammosini hal qilishning boshqa usullari mavjud. G'arbiy

Yevropa anklavlari endi ona yoki atrofdagi davlatlar uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarmaydi. Zudlik bilan bo'lmaganiga qaramasdan, ko'plab bahsli masalalar asrlar mobaynida hal qilindi. Yevropa Ittifoqida kichik anklavlar o'sib boradi va, odatda, boshqa davlatlar va qit'alar haqida gapirilmaydigan davlatlar o'rtasidagi munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Ajoyib misol - bu dunyoning eng murakkab anklav majmualarini taqqoslashimiz mumkin, bir tomondan, Baarle, 22 Belgiya va 8 Niderlandiya anklav o'z ichiga oladi. So'nggi paytlarda (1995-yilgacha tortilgan chegara chizig'ini oxirgi demarkatsiya qilinishi) noqonuniy yo'llar bilan chegaralarni o'rnatish kabi bir qator jiddiy muammolar mavjudligiga qaramasdan, Baarleda ikki millat yaqin hamkorlik qilmoqda. Hatto sayyohlarni jalb qilish vositasi sifatida chegaradan foydalanishni o'rgandilar. Davlat xizmatlarini majburiy takrorlash hozirga qadar muayyan darajada muammo bo'lib qolmoqda, biroq, Baarle anklavi aholisi xarajatlarni minimallashtirishni o'rgandi. Boshqa tomondan, Kuch Behar bor. U erda Bangladeshda 106 hind anklavi va Hindistondagi 92 ta Bangladeshi anklavi mavjud bo'lib, aholisi 60-70 ming kishini tashkil etadi. Bu anklavlardagi vaziyat 1947-yildan buyon xalqaro darajada mavjud bo'lishiga qaramasdan, dahshatli bo'lib qolmoqda: mahalliy hukumatning yo'qligi; Bosh qonun va tartib; elektr energiyasi (ko'p hollarda atrofdagi davlat elektr uzatish liniyalari to'g'ridan-to'g'ri anklav hududi orqali o'tadi) va davlat xizmatlari; umumiy iqtisodiy rivojlanish; oddiy iqtisodiy va ijtimoiy hayotga to'sqinlik qiladigan shu kabi ko'plab to'siqlar mavjud. Muammolarni echish uchun ijobiy va salbiy yechimlarning ikkita ziddiyatli voqeasi o'rtasida xalqaro anklavlarning rivojlanishining o'nlab oraliq yo'llari yotadi. Vaziyatdagi barcha farqlarga qaramay, ularning umumiy xususiyatlari mavjud. Ular nafaqat ko'p sonli shunga o'xshash muammolar bilan birga, ularning ona davlatdan va boshqa davlat tomonidan qurshovga olingan anklavi tomonidan yaratilgan ajoyib imkoniyatlar bilan birlashadi. Anklav, qo'shimcha rivojlanish imkoniyatlarini yaratib berish yoki aholi uchun tabiiy ofat yuzaga keltirishi mumkin.

Anklav ko'pincha siyosiy geografiyaning anomal ob'ektlar sifatida hisoblanadi. Hatto shaxsiy anklavlar haqida yozadigan mualliflar ham odatda

qoidaga istisno sifatida qaraydilar. Ispaniya anklavlarini Gibraltar va Ceuta va Melilliya haqida kitoblar muallifi P. Gold, umuman, vaziyatga ta'rif berib ularni «g'ayritabiiy» deb ataydi. P. Raton 1958-yilda “o'tmish izlaridan xalqaro anklavlar yo'qolish jarayonida” deb yozganligiga qaramasdan, taxminan 60 yil o'tib, biz uning noto'g'ri ekaniga aminmiz. Yigirmanchi asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan anklavlar soni tugaganlari sonidan ko'p ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Anklavlar nazariyasi, ularning xilma-xilligiga qaramasdan, Byuzingenga bag'ishlangan dissertatsiya muallifi, Rudolf Sherrer, quyidagi yozgan edi:

"Biz tekshirgan anklavlar hajmi, aholi va geografik joylanishiga ko'ra bir biridan farq qiladi. Ularda joriy siyosiy vaziyat va iqtisodiy tuzilmalar chuqurroq e'tibori bir-biridan juda farq qiladi. Chiqarish va kiritish xarakteri geografik, biroq, xalqaro huquqiy amaliyot va ilmiy tadqiqot doirasida anklavlar masalasini ko'tarish qonuniy". Sherrer anklavlarning o'lchamlari, aholi soni va geografiyasi, siyosiy va iqtisodiy tuzilmalari bilan taqqoslab bo'lmasligini ta'kidlaydi. Boshqa mualliflar ham anklavlarda umumiy jihatlarni topganlar. Masalan, quyida to'rt umumiy muammo maydonlarni ko'rsatiladi:

- birinchidan, anklavlardan erkin foydalanish;
- ikkinchidan, siyosiy boshqaruv muammosi;
- uchinchidan, uning iqtisodiy rivojlanishi;
- to'rtinchidan, anklavning ona davlati mos kelmaydiganligi.

Men anklavlarni geografik anomaliyalar emas, balki kosmik-siyosiy ob'ektlarning mustaqil sinfi deb hisoblayman.

Anklavlarning odatda ikkita nuqtai nazari mavjud. Dastlab, anklav muammosini ona davlat nuqtai nazaridan ko'rib chiqadigan ma'muriy qiyinchiliklarni hisobga olish kerak. Ikkinchidan, muammoning boshqa tomoni atrofdagi davlat nuqtai nazaridan aniq ko'rinishi mumkin. Ajablanarlisi shundaki, anklavlar o'z fuqarolarining manfaatlari nuqtai nazaridan kamdan-kam hollarda ko'rib chiqiladi, biroq, bu uchinchi burchak muhim va u ushbu BMIda birinchi ikkita bilan birga bo'ladi. Anklavlar nafaqat yashaydigan yer uchastkalari emas, shuning uchun ham aholi, ham anklav muammosiga bo'lgan munosabatda diqqatga

sazovordir. Ona va atrofdagi davlatlar anklavning mavjudligi sababli siyosiy, ma'muriy va iqtisodiy xarakterdagi bir qator muammolar va noqulayliklar tug'dirishi mumkin. Shu bilan birga, anklav aholisining o'zlari uchun anklav yanada ko'proq chuqur ta'sirga ega.

1.2. Anklav va eksklav hududlarni o'rganishda yuzaga keladigan ba'zi bir savollar

Anklavlarning nazariyasi keng qamrovli va har tomonlama bo'lishi kerak. Uning vazifasi anklavning mavjud bo'lishining kamida uchta yo'nalishini - ularning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotini o'rganishdir. Bu keng qamrovli masalalarni qamrab olishi kerak. Birinchi daraja - anklavlar va anklavlar fenomeni bilan bog'liq savollar. Ular aniqmi? Ularning keng tarqalgan-siyosiy ob'ektlarning bitta sinfiga aylanishiga imkon beradigan umumiy xususiyatlarga egami? Anklavlarning paydo bo'lishi, rivojlanishi va yo'q bo'lib ketishi bilan bog'liq bir qator masalalar. Nima uchun va qanday qilib ular paydo bo'ladi? Qanday qilib ular o'z ichki siyosati va iqtisodiyotini, shuningdek tashqi dunyo bilan, ayniqsa atrof-muhit va onalari bilan munosabatlarni rivojlantirishadi va qurishadi?

Tadqiqotning asosiy qismi anklavlar iqtisodiyotiga bag'ishlangan. Ushbu hududlar yengish kerak bo'lgan bir qator muammolarni ko'rib chiqadi. Katta tashqi qaramlik va ichki resurslarning yetarli bo'lmagan sharoitlarida ularning mavjudligi ularning iqtisodiy ixtisoslashuvini maxsus tarzda tashkil qilishni talab qiladi. Anklavlar va eksklavlarning iqtisodiy muammolari anklav va eksklav holati tufayli kichik davlatlar va orollardagi iqtisodiy muammolardan farq qiladi.

Anklavlar nazariyasida bir qator siyosiy va iqtisodiy savollarga javob berishga urinish ishlari olib borilmoqda. Ulardan ikkitasi asosiy hisoblanadi. Birinchidan, anklavlar, ko'pincha, dunyoda xalqaro munosabatlarda ziddiyat paydo bo'lishi sababli, qanday qilib ularning ichkarisida va atrofida tinchlikni saqlab qolish mumkin? Ikkinchidan, anklav hududlarining muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlash uchun qanday umumiy iqtisodiy siyosat olib borilishi mumkin?

Anklav va eksklavlar nazariyasini qurish uchun biz quyidagi mavzularga ham to'xtalib o'tishimiz kerak:

- Tasdiqlanmagan anklavlar hudud va siyosiy ob'ektlarning yagona sinfi sifatida. Anklav va eksklav tushunchalari bilan bog'liq bo'lgan muayyan siyosiy va iqtisodiy modellar mavjudmi? Agar shunday bo'lsa, ular nima?

- Anklavning hayot aylanishi. Anklavlar qanday paydo bo'ladi? Qanday qilib rivojlanadi? Nima uchun ular yo'qolib ketishadi? Qaysi sharoitlarda anklavlar ko'proq yoki kamroq vaqt davomida mavjud?

- Anklavlarning iqtisodi. Anklavlar iqtisodiy jihatdan barqaror bo'lmaydimi, bir mamlakatning boshqa hududlari bilan teng darajada bo'ladimi? Ularning iqtisodiy farovonligi uchun sharoit qanday? Qaysi omillar rivojlanishni rag'batlantiradi yoki rivojlantiradi?

- Anklavning jamiyatlari. Milliy, diniy va lingvistik kompozitsion modellar atrof-muhit va ona mamlakat bilan munosabatlar sifatiga qanday ta'sir qiladi? Identifikatsiyaning "anklav xususiyatlari" mavjudmi?

- Anklavlar uchun siyosiy va iqtisodiy strategiyalar. Birinchidan, anklavlar odatda munosabatlardagi zo'riqish ob'yektlari ekan, dunyoda va atrofida qanday qilib saqlanishi kerak? Ikkinchidan, anklav mintaqalari va davlatlarining muvaffaqiyatli iqtisodiy rivojlanishi uchun umumiy strategiyalar qanday?

- Dunyodagi anklavlar. Anklavlar atrofdagi davlat va ona davlat o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlarda qanday o'rin tutadi? Jahon siyosati va iqtisodiyotida anklavlarning o'rni qanday?

Bu nazariya anklavlar va eksklavlarning hodisalarini tasvirlaydi va ularni tushuntirishga harakat qiladi. Keyinchalik tavsifiy tahlil asosida prognozlar amalga oshiriladi.

Anklav va mamlakatning asosiy qismi o'rtasidagi masofa sifatida eng qisqa masofa olinadi. Anklav uzoqroq bo'lganda, u shuningdek, mamlakatning eng yaqin nuqtasigacha bo'lgan masofani oladi (poytaxt yoki iqtisodiy tortishish markaziga emas).

Tahlil qilinadigan ma'lumotlar jadvali hamma narsani o'z ichiga oladi, lekin biz istaganimiz kabi to'liq emas. Bu sohada keng qamrovli va izchil tadqiqotlar ma'lumot etishmasligi holatlarini oldindan belgilab beradi. Ularning

yetishmovchiligi odatda statistika uchun an'anaviy miqdordan emas, sifatli tahlilni tanlashga majbur qiladi.

1.3. Anklavlarga berilgan ta'riflar va ularni toifalarga ajratuvchi mezonlar

Anklavlarning konsepsiyasi ming yillar davomida insoniyat tarixida mavjud. Injilda anklavlarning bir necha bor shakllanishi haqida so'z boradi (atamani ishlatmasdan). 1526-yildagi Madrid shartnomasi, ehtimol, "anklav" atamasi bo'lgan birinchi hujjatdir, ingliz tilida, "anklav" nisbatan kech, 1868-yilda, diplomatiya tili bo'lmish fransuz tilida "kech", lotin tilidan olingan **inclavatus** "yopiq, qulflangan" va "clavis" – "kalit" so'zi ma'nosini bildiradi. "Eksklavi" mantiqiy kengaytirish bo'lib yuqoridagi voqealardan 30 yil o'tib yaratilgan Lotincha exclavo hisoblanadi. Ayni paytda, bu so'zlar, masalan, Ispaniya va Italiya Ingliz (anklavi, anklavmi), nemis (Enklave, Exklave), Fransuz, (anklavi, anklavmi), Shvedchada (enclav, exclav) sifatida keladi.

"Anklav" atamasi keng ishlatiladi. Odatda ma'lum bir muhitda xorijiy qismning borligini aniqlash uchun ishlatiladi. Jamoat qonunida bu atama an'anaviy tarzda boshqa bir soha bilan qamrab olingan bir poydevorning hududlarini belgilab beradi, bu hech qanday noyob ko'rinish emas. Iqtisodiyotda bu atama xalq xo'jaligida milliy iqtisodiyotda (masalan, Afrikada va Janubiy Amerikada shakar ishlab chiqarish sanoati kabi) ustunlikka ega bo'lgan tarmoqlarni nazarda tutadi. U shuningdek, sotsialistika va boshqa ijtimoiy fanlarda keng qo'llaniladi, ya'ni milliy, siyosiy, ijtimoiy-madaniy yoki boshqa xususiyatlarga ko'ra uning atrofidagi hududdan sezilarli darajada farq qiluvchi kompakt qaror qabul qiladi. Ko'pincha "etnik" yoki "diniy" anklavlar alohida etnik yoki diniy guruhlarning ixcham turar-joylarini tasvirlash uchun eshitish mumkin. Xitoy hududlaridan gettogacha bo'lgan bu aholi punktlari shaharlarning strukturasi o'rganishning muhim ob'ekti hisoblanadi. Bu atama harbiy ishlarda, qishloq xo'jaligida va yer tadqiqotlari, sanoat jarayonida ham qo'llaniladi. Biz "anklavi" so'zi keng izolyatsiya, bir guruh

yoki tashqi dunyodan bir hodisaning mavzu holatini tasvirlash uchun badiiy adabiyotlarda va kundalik nutqda ishlatiladi degan xulosaga keldik.

"Anklav" atamasi ta'rifiga murojaat qilib, shuni esda tutish kerakki, bunday hududlar ko'plab hududlarga ega bo'lib, ularni tasniflash mumkin. Buni tushunmaslik - bu shamol tegirmonlari bilan kurashishni anglatadi. Mukammal foyda, batafsil ichki gradation ishlab chiqilishidan kelib chiqadi. Ba'zi asosiy tushunchalardan boshlayman.

Anklav boshqa davlat hududi bilan o'ralgan davlat hududining bir qismidir. Mamlakatning boshqa davlatlari bilan o'ralgan qismlari "to'liq anklavlar" deb nomlanadi.

Hududning konsepsiyasi yer uchastkasi va hududiy suvlarni o'z ichiga oladi. Anklavlar hududiy suvlarda bo'lgan hollarda ular dengiz (agar hududiy dengiz bilan o'ralgan bo'lsa) yoki ko'l deb ataladi (agar ko'l atrofida bo'lsa). Ayni paytda, bu orol anklavlardan uchasi bor: Urugvay hududiy suvlari Rio de la Platadagi Argentinaga tegishli Martin Garsiya oroli, Nyasa ko'lidagi Mozambik hududiy suvlarida joylashgan ikkita Malavia orollari va Kanadadagi Nyufoundlenddan 12 millik zonada ajralgan Sen-Pier va Mikellon kabi Fransuz orollari bo'lib ular 1992-yilda Xalqaro arbitraj sudining qarori bilan ochiq dengizga kirish huquqiga ega bo'ldi.

Ikkita qo'shimcha tushunchalar taqdim etiladi. **Ona davlat** - bu anklavning asosiy qismi bo'lgan davlat (anklav tegishli bo'lgan davlat). Adabiyotda «Markaziy davlat» (Raton 1958) va «uy holati» (Robinson 1959, Cathedral 1979), bu so'zlardan ham ko'rinib turibdiki, anklavni o'rab turgan davlat, atrofdagi davlat ammo u anklavga tegishli emas. Boshqa atamalar atrofdagi davlatga nisbatan: «mezbon davlat» (Catudal 1979, Whyte 2002, 2004) va «qo'shni davlat» (Robinson 1959) tushunchalari qo'llaniladi.

Anklavlarga murojaat qilishning qat'iy mezonini muayyan hududda hukmronlikdir. Shuning uchun xalqaro tashkilotlarning nazorati ostidagi hududlarni anklavlar deb hisoblash mumkin emas. 1990-yillarda BMT faoliyati doirasida, masalan, Bosniya va Gersgovinadagi (Bihat, Srebrenitsa va Zepa)

xavfsiz hududlari va Kosovoda keng tarqalgan bu hodisa keng tarqalgan edi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti xavfsiz hududlarni vaqtincha boshqarganligiga qaramasdan, suverenitetni almashtirish amalga oshmadi.

Agar hudud butun mamlakatga bir nuqtada ulangan bo'lsa, u ham anklav hisoblanadi. Bir nuqtada ulanish hech qanday amaliy ahamiyatga ega emas. Bir kishi, bu yagona nuqtadan mamlakatga kira olmaydi va bu orqali mollarni olib o'tish ham mumkin emas. Hatto u erda telefon liniyasini qurish ham mumkin emas. Masalan, Germaniyaning Kempten shahri janubi-sharqida joylashgan Avstriyaning Yunghols muzofati bunga misol bo'la oladi. Yunghols mamlakatning asosiy qismi bilan bog'liq bo'lgan Zorghshrofens tog'ining tepasida bir nuqtadan tashqari, Germaniya hududi bilan deyarli butunlay o'rab olingan. Ushbu turdagi ikkita ulanish Kuch Beharda mavjud. Bunga qo'shimcha ravishda, bu kabi bir holat Baarle anklav majmualarida kuzatiladi, bu erda ikkita anklav bir-biriga faqat bitta nuqta bilan bog'langan. Ular alohida birlik sifatida qoraladi. Yarim anklav - davlatning bir qismi, quruqlikdagi boshqa davlat hududi bilan qoplangan, ammo dengizga chiqish yo'li mavjud. Ushbu turdagi anklavlarni to'liq anklavlardan ajratish uchun qirg'oqbo'yi anklavlar deb ataladi.

Peneanklavlar - bu davlatning asosiy hududidan ajratilmagan bo'lsada, faqat atrofdagi davlatning kesishgan joylarida amalda foydalanish mumkin bo'lgan hududlar. Prefiks *peni* lotin tilidan olingan bo'lib, "deyarli" degan ma'noni anglatadi. Peri-anklavlar asosiy hududga amalda o'tkazib yuboriladigan chiziq bilan ulanadi. Ularning aksariyati tog'larda joylashgan. Bunday hollarda faqat pennklava hududiga atrofdagi davlat hududi orqali kiritish mumkin. Peneanklavni haqiqiy anklavlar deb hisoblamaslikning sababi ularning o'xshashligi boshqa tipdagi anklavlar bilan bog'liq muammolar. Ona-davlat bilan aloqa, asosan, Ispaniya (Val d'Aran) va Shveytsariyada (Samnaun) bo'lib o'tgan anklav hududidan mahrum bo'lishi mumkin bo'lgan tog' gumbazini yoki tunnelini qurish orqali o'rnatilishi mumkin.

Savol, "eksklav" atamasi mutlaqo kerak emasmi, chunki "anklav" atamasini ishlatish ancha keng tarqalgan. Ko'rinishidan, bu atama bir necha sabablarga ko'ra

kerak. Birinchidan, "toza ekstraditsiya" bo'lgan hududlar mavjud. Toza eksklav - materikdan ajralgan, bir nechta davlat bilan o'ralgan hudud. Shunday qilib, toza eksklav - boshqa davlatlarga nisbatan bir anklav emas, balki mamlakatning asosiy hududiga nisbatan anklav hisoblanadi. Bir davlat tomonidan qo'shni davlatdan kelib chiqadigan anklav o'ziga xos muammolari bunday hollarda kam bo'lishi mumkin (garchi bu zarur bo'lmasa ham), ammo ekstraditsiya muammolari ona davlatidan ajratilgan. Shu jihatdan Rossiya federatsiyasining Kaliningrad viloyati ayniqsa qiziq. Texnik ravishda toza ekstraditsiya ta'rifiga tushadi, chunki u ikki mamlakat, Polsha va Litva bilan chegaralanadi. Boshqa tarafdin, Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar ham Kaliningrad viloyatini Yevropa Ittifoqining yarim-anklavi deb aytish mumkin. Bu nuqtai nazar odamlarning va tovarlar harakatining anklavda o'ziga xos muammolari Yevropa Ittifoqining vakolatiga kirishi bilan mustahkamlanadi. Umuman olganda, bu atama, agar ona mamlakatdan qaralsa, mantiqan to'g'ri keladi. Bunday ajratish muhim emas hollarda, unga nisbatan tez-tez shartlari "anklav" atamasi ishlatiladi.

Uch turdagi anklavlar mavjud. Birinchidan, katta miqdordagi eksklavlar bir vaqtning o'zida ularning atrofida davlatga nisbatan anklavlar bo'ladi (2-1 turga (qarang) masalan, Byuzingen, Kampione va 2-4 peneanklav). Ikkinchidan, (masalan 2-2 turi, Gibraltar, Hong Kong) yarimanklavlar bo'lgan anklavlar bor. Va, uchinchidan, u bir necha xorijiy mamlakat bilan o'ralgan maydon, va shuning uchun ularga nisbatan , oddiy eksklav (masalan, 2-3 turi, Nahichevan, Kabinda). Toza eksklavlar dengizga chiqish imkoniga ega bo'lishi yoki bo'lmasligi mumkin. Ularning maqomini belgilashda hal qiluvchi omil - ota-onaning asosiy hududidan ajralganligidir.

Bundan tashqari, ona va anklav o'rtasidagi munosabatni yanada chuqurroq o'rganishimiz kerak. Bunday munosabatlarning dolzarbligi ko'pchilik hollarda ochiq ko'rinib turibdi, chunki ikkala qismdan qaysi biri qaysi mamlakat ekanligini va qandaydir anklavi ekanligini aniqlash qiyin emas. Shu bilan birga, bir qarashda bir nechta nazariy imkoniyatlar mavjud bo'lib, ular birlamchi qarashga qaraganda kam javob beradi. Keling, shartli ravishda, anklav sifatida belgilaydigan qism,

hudud yoki aholi jihatidan asosiy jihatdan ko'proq bo'lishi mumkin. Xo'sh, qaysi davlatning qaysi qismi ona mamlakat ekanligini aniqlash uchun hal qiluvchi mezon nima bo'ladi?

Nazariy jihatdan uchta mezon mavjud:

birinchidan, poytaxtning joylashishi,
ikkinchidan, hududlarning nisbiy hajmi
uchinchidan, aholining nisbiy hajmi.

Biz xalqaro huquq me'yorlariga rioya qilishni afzal ko'rmoqdamiz va aholi soni va hudud miqyosidan qat'iy nazar, poytaxtning ona davlat sifatida joylashgan qismini belgilaymiz. Asosiy sabab - poytaxtda davlat hokimiyatining jamlanishidir. Masalan, mamlakat aholisining yarmidan ko'prog'i istiqomat qiladigan Sharqiy Bengaliya davlatni tashkil etgani 1947-yildan, 1971-yilda mustaqillikka qadar Pokistonning anklavi edi. Davlatning poytaxti g'arbiy qismida joylashgan va kuchlar to'liq aniqlanganligidan, davlatning g'arbiy qismi Sharqiy Bengalga nisbatan ona davlat sifatida qaraladi. Yuqorida bayon qilingan anklavlar, yarim anklavlar va anklavlar mustaqil davlatlar hududining bir qismidir. Shunday qilib, mustaqil davlatlar mavjud, ular mustaqil bo'lmagan davlat tomonidan qurshalgan. Bunday davlatlarni suveren davlat bo'lmagan anklav hududlaridan ajratish uchun ular "anklav davlatlari" va "yarim-anklav davlatlari" deb nomlanadi. Anklav davlat - boshqa davlatning butun hududi bilan o'ralgan davlat. Bugungi kunda uchta davlat mavjud: Lesoto, San-Marino va Vatikan. Xalqaro suvlarga to'g'ridan-to'g'ri kirish imkoniyatiga ega bo'lgan erkin portlar anklavlar emas, chunki ular tarkibiga kiradigan xarakterga ega emas. Bu, shuningdek, elchixona binolari kabi ekstremal mulkka ham tegishli. Qo'shimcha chalkashlik, dengizga (quruqlikdagi davlatlar) ega bo'lmagan davlatlar ba'zan "anklav davlatlari" deb ataladi. Hozirgi kunda dunyoning 42 ta mamlakati mavjud. Ulardan ikkitasi O'zbekiston va Lixtenshteyn dengizga har qanday yo'nalishda faqat ikki davlatni kesib o'tishganida erishishlari mumkin.

Yarim anklav holat - boshqa davlatning quruq-joylashtirilgan hududi bilan o'ralgan, ammo dengiz chegarasi mavjud bo'lgan davlatdir. Anklav holatiga oid

vaziyat juda aniq bo'lsada, yarim-anklav davlatining maqomi qarama-qarshi bo'lishi mumkin. Biz anklavlar xorijiy hududlarni qamal qilish bilan tavsiflanadigan sifatli g'oya bilan boshlaymiz. Anklav kontsepsiyasi anklavni aniqlash uchun kalit hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, boshqa davlat hududiga kirish uning o'ziga xos xususiyatidir. So'ng anklav kontsepsiyasini faqat anklavning anklavligini tushuntirish uchun qo'llayman. Masalan, Lesoto yoki San-Marino kabi holatlar bunga yaqqol misol bo'la oladi, chunki bu anklavlar butunlay boshqa davlat tomonidan o'rab olingan. Holbuki, yarim-anklavlarga nisbatan vaziyat ancha past bo'ladi. Bu davlatlarning mahfiyligi dengizga kirishga asoslanganmi? Rasmiy ravishda, Portugaliya, Daniya va Kanadada faqat bitta xorijiy davlat bordir, biroq ular geografik, siyosiy yoki iqtisodiy jihatdan o'rab olingan emas va xalqaro suvlardan keng foydalanish imkoniyatiga ega. Kanada, Qo'shma Shtatlar tomonidan "qurshab", Daniya esa GFR tomonidan "o'rab olingan" deb aytish mumkinmi? Aniq emas. Shu bilan birga, dengizga ega bo'lgan davlatlar hali ham xorijiy mamlakatlar bilan o'ralgan davlatlar mavjud. Bir o'lchov sifatida bu Gambiya bo'lishi mumkin. Sohil bo'yiga ega bo'lsada, uning uzunligi Senegal bilan chegaradosh hududga nisbatan kamroq: 80 va 740 km. Bunday geografik vaziyat ushbu mamlakatlarning ikki tomonlama munosabatlari hamda Gambiyaning ichki rivojlanishi uchun chuqur iqtisodiy va siyosiy oqibatlariga olib kelishi aniq. Agar anklav kontsepsiyasini qisqacha sharhlasak, unda Gambiya yoki Monako kabi davlatlar so'zning ma'nosiga ko'ra anklavlar emas. Holbuki, ular, aslida, davlatlar tomonidan anklav, qamal va atrof-muhit bilan qoplangan. Ko'rib turganimizdek, xorijiy hududlar tomonidan qurshovning mezonlari anklavni belgilashning kalitidir. Bu mezon sifatli. Shunday qilib, uni qo'llash qiyin. Dasturni amalga oshirish imkoniyatini berish uchun biz miqdoriy mezonni joriy qilamiz: quruqlikning chegarasi qirg'oq chegarasidan ko'proq bo'lishi kerak.

Suveren yarim yarim anklavlar uchun miqdoriy mezon quyidagicha ifodalanadi:

$$L_C/L_M > 1,$$

L_C - bu quqrlik chegarasining uzunligi va L_M - dengiz chegarasining uzunligi.

Binobarin, agar davlat faqat bir davlat bilan chegaradosh bo'lsa va uning chegarasi dengiz chegarasidan uzoq bo'lsa, davlat suveren yarim anklav bo'lib tasniflanadi. Bu qo'shimcha mezon, intuitiv tushunishga mos keladi. Ushbu tamoyilga muvofiq, Sharqiy Timor, Irlandiya, Portugaliya, Daniya va Kanada ro'yhatdan chiqarildi. Boshqa tomondan, Monako, Bruney va Gambiya ham mavjud.

Hech qanday suveren bo'lmagan yarim anklavlar va sof eksklavlar chegaralarini aniqlash uchun bunday miqdoriy mezon shart emas. Tasnifi uchun anklav konsepsiyasi faqat ma'noda yetarli bo'ladi. Yer chegarasi va dengiz chegarasi munosabatlariga tegmasdan, biz hududlarni ma'lum bir turdagi anklavlar va eksklavlar deb tasnif qilamiz. Misol uchun, Dubrovnikning (Xorvatiya) chegarasi dengiz chegarasidan ancha kaltaroq. Biroq, Dubrovnik sof eksklav sifatida aniqlanadi.

Boshqa tasniflash mezonlari

Jahon tarixida anklavlarning yaratilishining to'rtta katta to'lqinlari kuzatilgan. Birinchi to'lqin Vestfaliya shartnomasigacha bo'lgan Yevropa davlatlarining shakllanishi bilan bog'liq. Davlatchilik hududi emas, balki feodallord tomonidan belgilandi. Bu "davlatlar aralashmasiga" shakllantirdi bu esa hududni sotib olish, me'ros, urush olib borish, cherkov ehsoni, muayyan hazratga yoki hukmron oila egalik asosida kelib chiqdi. Ma'lum bir oila yoki familyaga tegishli yuzlab, minglab hududiy anklavlar va eksklavlar mavjud edi. Yevropada milliy davlatlar hududning mustahkamlanishi sababli davlatchilik paydo bo'ldi va ushbu jarayon anklavlarning ko'pini yo'q qildi. Ba'zilar hozirgacha suveren holda saqlanib qolgan (Baarle, Byuzingen, Llivia va hokazo) yoki anklavi davlatlar (Monako, San-Marino, Vatikan) sifatida.

Ikkinchi to'lqin Yevropa davlatlarining - Portugaliya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Niderlandiya va Germaniya kabi bir qator mustamlaka imperiya shakllantirish bilan bog'liq. Rasman (orol yoki orollarda joylashmaganlaridan boshqalari), XVI asrdan XX gacha xorijdagi koloniyalari ko'p tegishli imperiyalarning o'z metropolitan markazlari tomon eksklav sifatida ko'rib

chiqilishi mumkin. Ikkinchi to'lqinning kata qismi mustamlaka tizimining qulashi bilan butun dunyo xaritasida g'oyib bo'ldi. Ba'zilar saqlanib qoldi: Ceuta va Melilya bu kabi anklavlarning misollaridir.

Uchinchi to'lqin to'g'ridan-to'g'ri Yevropaning mustamlaka imperiyalarining parchalanishi jarayoni bilan bevosita hosil bo'ladi. Birinchidan, bu imperiyalarning vayronalari yuzaga keladigan Yevropa davlatlarining eksklavlarini o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, u mustaqil davlat va sobiq koloniyalar o'rtasidagi barpo etish jarayonida paydo bo'lgan anklavlar hisoblanadi. Lesoto, Bruney va Gambiya suveren, Kuch Behar va Temburong - ushbu turga klassik misol.

Sovet Ittifoqi parchalanishi bilan Postsotsialistik ko'p millatli davlatlar, asosan, anklavlar paydo bo'lishining to'rtinchi to'lqinini boshlab berdi. Ularning yigirmatasi xaritada 1990-1991 yillarda paydo bo'ldi. Ularning aksariyati 1991 yilda paydo bo'ldi. Faqat Kaliningrad viloyati va Pogiri 1990 yilda, Litva mustaqillik e'lon qilganida, eksklavlarga aylandi. Boshqa postsotsialistik ko'p millatli davlat Yugoslaviya davlat qulashi, Sastavchi va Dubrovnik eksklavlarining paydo bo'lishiga olib keldi.

Jahonda anklavlarning uchinchi va to'rtinchi to'lqinlar zamonaviy post-mustamlaka mamlakatlarda paydo bo'lishi bu ishning diqqat markazida bo'ladi. Kolonial va postkolonial anklavlar o'rtasida chiziqli chiziladi. Yevropaning kolonial imperiyalari qurilgach, ba'zi postkolonial anklavlar paydo bo'ldi. Biroq, vaqt o'tishi bilan ular mustamlakachi maqomini yo'qotishdi (yoki hech qachon to'liq koloniyalarga ega bo'lmagan). Shu sababli ular qaram hudud sifatida emas, balki tegishli davlatning ajralmas qismi hisoblanadilar. Ulardan ba'zilar boshidanoq koloniyalar deb hisoblanmagandi, chunki ular ona mamlakatlarida yashagan. Misol uchun, Seuta va Meliliya aholisi har doim Marokash emas, balki asosan Ispanlar edi. Jahon tarixida yuzlab anklavlar mavjud. Hamma haqida ma'lumot to'plash mumkin emas. Shunga qaramay, tarixiy tahlil muhim va zarurdir. Tarix bizga tugallangan ishlarni, ya'ni anklavning butun yo'lini yo'qolib borishga qadar o'rganish imkoniyatini beradi. Bu faqat o'limidan so'ng yozilishi mumkin bo'lgan odamning to'liq tarjimai holiga o'xshaydi (anklavlar "o'limdan

keyin hayot" bor, ular endi anklavlar emas, oddiy hududlar sifatida mavjud bo'lib qoladilar). Tarix bizni tahlil qilish uchun qimmatbaho materiallar bilan ta'minlaydi, keyinchalik biz mavjud anklavlarga murojaat qilishimiz mumkin. Har bir turkumda odatiy yoki tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan bir nechta tarixiy ishlarni tahlil qilaman. Anklavlar va eksklavlar nazariyasi Gonkong, Makao, G'arbiy Berlin yoki Sharqiy Prussiya hisobga olinmagan holda to'liq hisoblanmaydi.

Tasniflashning yana bir muhim jihati shundaki, anklav de-yureni o'z ichiga oladi yoki faqatgina de-fakto anklavi bo'ladimi? Ko'p hollarda anklav rasmiy ravishda e'tirof etilmaydi, garchi u uzoq vaqt davomida haqiqatdan ham mavjud bo'lsada. Bunday hollarda, ushbu hududning siyosiy va iqtisodiy hayotda anklav va eksklav vazifasini bajarganligi masalasining haqiqiy tomoni juda katta ahamiyatga ega. Xalqaro huquqning rasmiy qoidalariga rioya qilishning o'rniga, bu tadqiqot anklav aholisining diqqat markazida bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, atrof-muhit va mamlakatning asosiy qismi bilan siyosiy munosabatlar nuqtai nazaridan haqiqiy anklav mintaqani anklav sifatida tan olinishiga olib keluvchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ushbu bayonot quyidagi ikkita misol orqali keltirilgan. Xitoy Makaoni hech qachon rasman Portugaliya hududi sifatida tan olmadi, chunki u unga ijaraga berildi. O'zining so'nggi o'n yilligida Portugaliya ham anklav ustidan hokimiyatni talab qilmadi. Biroq, de-fakto Makao to'rt yuz yildan ortiq vaqt mobaynida Xitoyning qirg'og'ida Portugaliya anklavi sifatida mavjud edi. Germaniya Demokratik Respublikasi va Germaniya Federativ Respublikasi 1949-yilgacha davlat sifatida tan olinmagan. Hatto bundan keyin ham, 1960-yillarning oxirigacha GFR GDRni tan olmadi. Shunga qaramay, G'arbiy Berlin 1945-yildan 1949-yilgacha bo'lgan Sovet bosqinchiligi hududida bir anklav edi. 1949-yildan so'ng, GDRni rasmiy tan olmaslikiga qaramasdan, GDRda Germaniyaning anklavi deb tan olindi.

Bu mumkin, va aksincha, anklav hali ham de-yure deb tan olingan, lekin aslida mavjud bo'lishni to'xtatdi. Ozarbayjonning Tog'li Qorabog' va bir necha kichik anklavlari Armanistonda va Armanistonning ham shunday Ozarbayjonda anklavlari bor. Bunday anklavlarning mavjudligi, bu anklavlar amalda bu kabi

ishlamasligi sharti bilan tan olinadi. Ularning zaif mavqeyi kelajakda ularning haqiqiy anklav holatini qaytarishiga olib kelishi mumkin.

Mintaqaviy anklavlarning asosiy tipologiyasi

Anklavlarni tiplarga ajratishning birinchi darajasi huquqiy omil bo'yicha asoslanadi: hududlar asosan suveren davlatlarga so'ngra xalqaro anklavlar va birmillatli anklavlarga bo'linadi. Keyinroq biz past darajaga o'tamiz birinchi navbatda, amaliy kirish (emas) imkoniyatlarning mavjudmasligi. Garchi BMI suveren anklavlarga bag'ishlanmagan bo'lsada, muammoni yanada to'liq qamrab oladigan bo'lsak, biz anklav davlatlarni qamrab olamiz.

Anklavlarning turlari bo'yicha ro'yxati

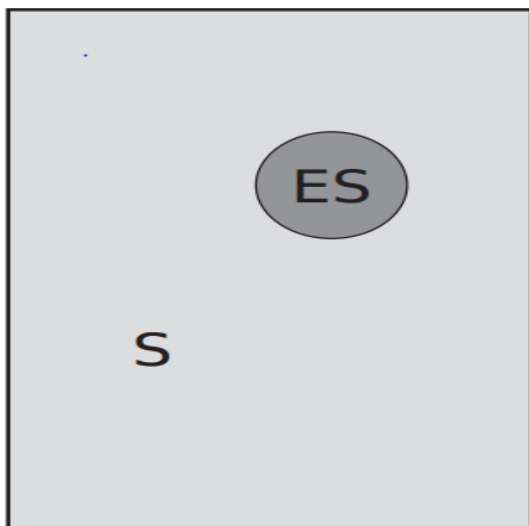
Hudud va aholi to'g'risidagi ma'lumotlar 2003-yil uchun berilgan. Tarixiy ishlar bo'yicha jadvallar anklav mavjudligining so'nggi yillarini ko'rsatadi. Misol uchun, Gongkong to'g'risida ma'lumot 1996-yil uchun va Makao uchun 1998-yil ma'lumotlari berilgan.

Mavjud anklavlarning ro'yxati deyarli to'liq. Aksincha, sobiq anklavlarning ro'yxati juda keng, ammo to'liq emas. Bundan tashqari, ziddiyatli masalalar bo'yicha turli nuqtai nazarlar mavjud, ayniqsa mavjud bo'lmaganlarni yuzasidan.

Anklav, eksklav va anklav davlatlar uchta yirik guruhga ular o'z navatida birqancha kichik turlarga ajratiladi, ular quyidagilar:

I – Anklav davlatlar, ular o'z navbatida;

1-1-toifa: anklav holiga. Xalqaro qonunlarga ko'ra, u boshqa davlat tomonidan butunlay qamrab olingan davlatdir (Lesoto qirolligi, San-Marino, Vatikan).

1-rasm, 1-1 toifa anklav davlat.

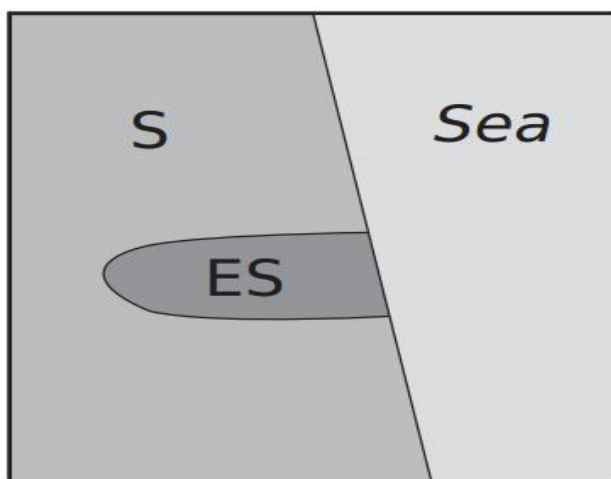

2-rasm, JARda joylashgan Lesoto davlati, 1-1 toifa

Anklav davlat	Tashkil topgan sanasi	Aholisi ming kishida	Hududi ming km ² da	Orab olingan davlati
Lesoto	1996	1865	30555	JAR
San-Mrino	301	28,5	61,2	Italiya
Vatikan	1929	0,92	044	Italiya

1-jadval Anklav davlatlar (1-1-toifa)

1-2-toifa: yarim-anklav holatlar. Suveren davlatlar, boshqa davlat bilan o'ralgan, ammo u orqali dengizga chiqishi mumkin (Bruney, Gambiya, Monako).

Suveren yarim anklavlar 1-2-toifa

Gambiya va Senegal (1-2-tifa)

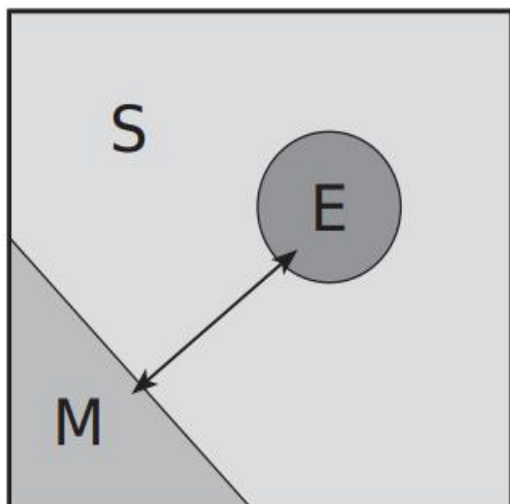
Anklav davlat	Tashkil topgan sanasi	Aholisi ming kishida	Hududi ming km ² da	Orab olingan davlati
Bruney	1984	365,8	5570	Malayziya

Gambiya	1965	1546,8	11300	Senegal
Manoko	1419	32,3	1,96	Fransiya

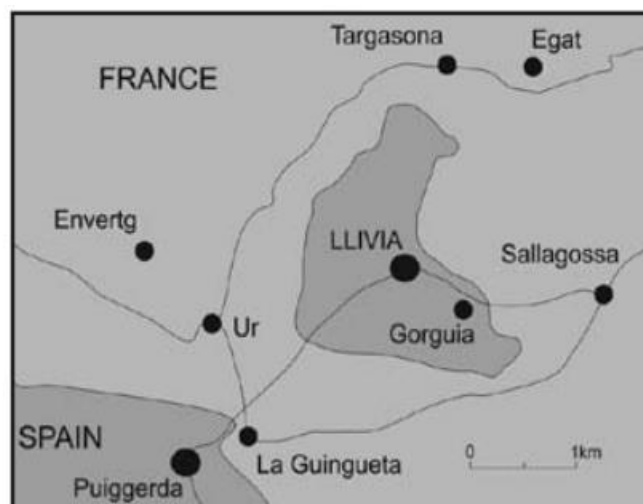
2-jadval Suveren yarim anklav davlatlar (1-2-toifa)

II – Mustaqilmas anklavlar, ular o'z navbatida;

2-1 toifa: to'liq anklavlar (suveren bo'lmagan anklavlar va eksklavlar)

To'liq anklav 2-1-toifa

Fransiya tomonidan o'rab olingan Ispaniya anklavi Llivya

1-jadval To'liq anklavlar (suveren bo'lmagan anklavlar va eksklavlar)

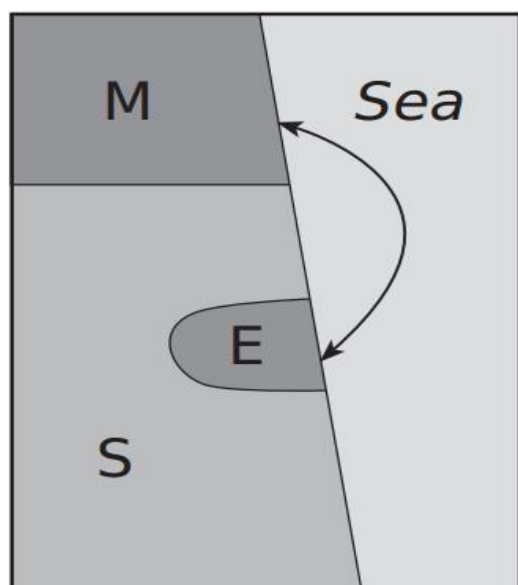
Anklavlar	Paydo bo'lish vaqta (Amalda bo'lgan davri)
Arsvashen	1991-Ozarbayjon tomonidan anneksiya qilingan
Ozarbayjonning Armanistondagi 5 ta anklavi (Barxurdli, Kyarki, Totlidan janubdagi ikkita nomsiz anklav va Yuqori Askipara).	1991-Armaniston tomonidan anneksiya qilingan
Baarle anklav kompleksi: Baarle-Xertogda 22 ta, Baarle-Nassauda 8 ta	1198
Barak	1991
Byuzengen	1465-1771 Avstriya, (1661-1698

	Shveytsariya) 1771-yildan Germaniya
Kampione	1512
Chisumuli va Likoma orollari	1953
Kuch Behar anlavlar kompleksi: Hindistonning 106 ta va Bangladeshning 92 ta anklavi	1713
Dekeliya Elektrostansiyasi, Ormodiya va Ksilotimbu anklavlari	1960
Jangayil	1991
Martin Garsiya oroli	XIX asrda paydo bo'lgan ammo kelishuv 1973-yilda kuchga kiritilgan
Yungholz	1368 (1844-yilgi chegara kelishuvi) (1938-1945-yillarda germaniyaga qo'shib olingan)
Qorag'och	1991
Lliviya	1660-(1797-1815 Fransiya)
Madxa	1969
Tog'li Qorabog'	1991-(de-fakto mustaqil)

Aholisi ning kishi	Hududi km ² da	Joylashgan o'rni (yoki davlat hududida)	Tegishli davlati
-	-	Armaniston	Ozarbayjon
	0,06-0,12	Ozarbayjon	Armaniston
2,2	2.34	Belgiya	Niderlandiya
0,13	015	Niderlandiya	Belgiya
0,6	-	Qirg'iziston	O'zbekiston
1,5	7,6	Germaniya	Shveytsariya

3	1,7	Italiya	Shveysariya
8,1	18	Malavi	Mozambik
30	69,7	Hindiston	Bangladesh
25	49,7	Bangladesh	Hindiston
Ikkita qishloq	-		
-	-	O'zbekiston	Qirg'iziston
0,2	2	Argentina	Urugvay
-	-	Avstriya	Germaniya
-	1	Tojikiston	Qirg'iziston
1,2	12,84	Ispaniya	Fransiya
	75	Oman	BAA
200	4400	Armaniston	Ozarbayjon

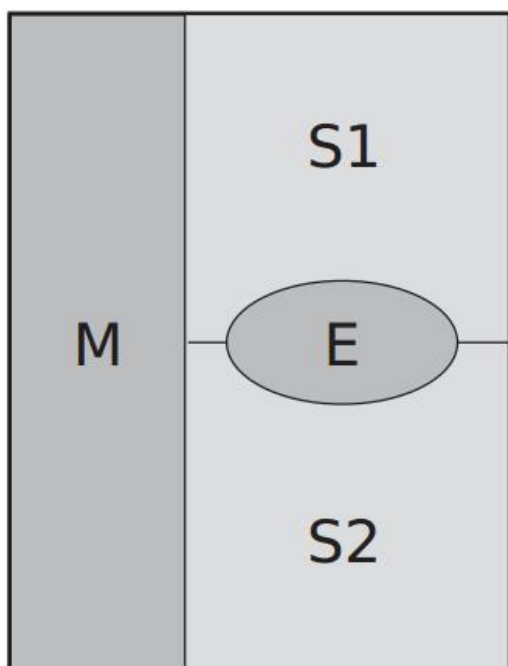
2-2 toifa Yarim anklavlar (qirg'oqbo'yi anklavlar)

Yarim anklavlar (qirg'oqbo'yi anklavlar).

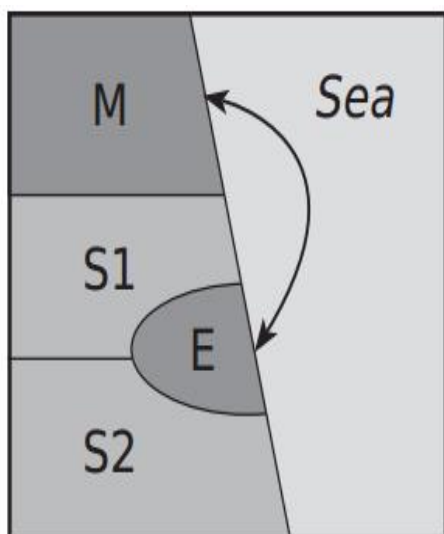
Okussi-Ambeno, Sharqiy Timor, Indoneziya

2-3 toifa Haqiqiy eksklavlar

Haqiqiy eksklavlar (quruqlikda)

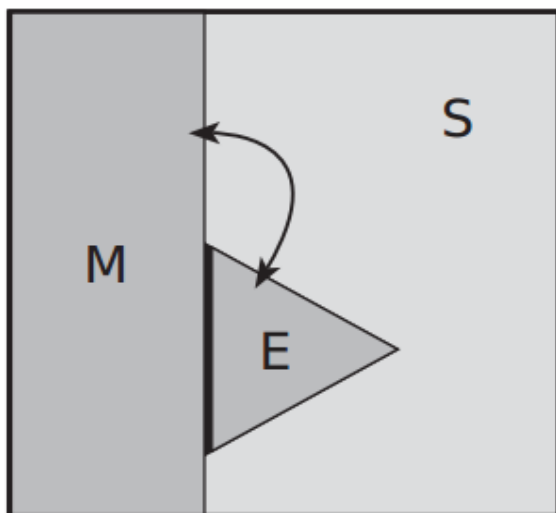
Naxchivan (Ozarbayjonga tegishli)

**Haqiqiy eksklavlar
(dengizga chiqihs yo'liga ega)**

Kaliningrad (Rossiyaga tegishli)

2-4 toifa Peneanklavlar

Peneanklav

Peneanklav, odatda, tog'larda (Alps, Pyreney) yoki boshqa relyefi murakkab bo'lgan joylarda sodir bo'ladi. Peneanklav boshqa anklavlar bilan xususiyatlari va muammolari o'xshash, shuning uchun ularni ushbu ishdada ko'rib chiqamiz. Bu sub'ektlar haqiqiy anklavlar emasligiga qaramasdan, ular mamlakatning asosiy hududidan butunlay ajralib ketmaganligi sababli ular atrofdagi davlat hududi orqali erishish mumkin. Shu bilan birga, peneanklavlar, agar tog', temir yo'l yoki tunnel qurilgan bo'lsa, odatda, katta xarajatlar bilan bog'liq, ayniqsa, peneanklavlarning kichik hajmini hisobga olsak, mavjud bo'lishi mumkin. Masalan, 1908-1912-yillarda Samnaun tog' yo'lining qurilishi va 1947-yilda Val d'Aranda tunnel qurilishi ma'lum bo'lgan bir nechta holatlar mavjud.

Kleinvalsertal 2003-yilda 96 km² hududga ega bo'lib, bir tog' vodiylar hududida yashovchi 4947 aholisi bor edi. Avstriyaning Vorarlberg' tekisligida faqat Oberhof, Bavariya yo'lidan yurish mumkin edi. Avstriya bilan yo'l aloqalarining yo'qligi Kleinvalsertalni 1891-yilda Avstriya chegarasi hududiga aylantirdi. Keyinchalik Kleinvalsertal Germaniya bojxona hududining bir qismiga aylandi. Bunday anklav, ona mamlakat (Avstriya) qaragandaga atrof-muhit davlatiga (Germaniya) ko'proq iqtisodiy jihatdan, qaram bo'lib qolmoqda. Avstriya Kleinvalsertalda, 2002-yilda yevro joriy qilinishidan oldin Germaniya markalari ishlatilgan. Iqtisodiyotning asosiy sektori - bu qishloq xo'jaligidir.

Alplardagi penenklavning mavjudligining yana bir misoli - Samaun. Ushbu Shveysariya qishlog'iga faqat Avstriya hududi orqali erishish mumkin edi. 1892-yilda Samnaun Shveysariya bojxona hududidan quvib chiqarildi. 1907-1912-yillarda Engadin vodiysiga yo'l qurishdan keyin ham istisnosiz qoldi. Shveysariyaga to'g'ridan-to'g'ri yo'l borligiga qaramasdan, bugungi kunda ham amal qiladi. Qizig'i shundaki, Samnaun aholisi Shveysariyalik nemis tilida emas, balki bavarian-Tyrolean dialektida gapirishadi.

Point Robertsning anklav sifatida paydo bo'lishining sababi, u 49-parallel ostida - Kanada va AQSh chegaralaridan o'tib ketadigan kenglik. Ushbu penenklav hozirgi holatini 1846-yilda oldi. Ona va Roberts o'rtasidagi hududiy suvlar Qo'shma Shtatlar suvereniteti ostida topilgan. Point Robertsning joylashuvining o'ziga xos xususiyati shundaki, u yaqin atrofda joylashgan Vankuverdan penenekvdan shahar markaziga boradigan yo'l avtomobilga yarim soat vaqtni oladi. Yaqin Amerikaga borish uchun rivojlangan infratuzilmaga ega shahar, taxminan, bir soat davom etadigan haydovchi vaqtini oladi.

Penenklav davlatning asosiy hududidan tog'lar yoki suv omborlari bilan ajralishi shart emas. Peneanklav og'ir iqlim va katta masofalar tufayli shakllanishi mumkinligi haqidagi tarixiy misol bor. 1940-yillarda Alyaskada avtomobil yo'lini qurishdan oldin Yukonning Kanadalik qismiga faqatgina Alyaskaning hududi orqali kirish mumkin edi. Qo'shma Shtatlarda mavjud bo'lgan barcha yo'nalishlar (Chilkutsk yo'li bo'ylab, Yukon daryosidagi qayiq bilan yoki Oq daryodagi temir yo'l orqali piyoda) yaratilgan. Oltin urush davrida bu yo'l bilan birinchi bo'lib o'tgan 775 nafar erkak va 4 mingta otdan faqat 160 kishi Klondikega tirik yetib borishgan.

Penenklavning ko'pchiligi davlatning asosiy hududiga yo'l yoki tunnel orqali ulanishi mumkin, birgina masala - nisbatan kichik aholiga ega bo'lgan bunday loyihalar uchun juda katta xarajatlarning nisbati. XX asrning boshlarida Engadin vodiysiga yo'l qurilganda Samnaun penenklaviga avtomobil borishini to'xtatdi. Val-d'Aran, 1948-yilda vodiyni va Ispaniya materikini bog'laydigan tunnelni qurgan paytda peneanklav bo'lishni to'xtatdi.

Dengiz anklavlari

Anklav faqatgina quruqlik hodisasi bo'ladimi? Suverenitet mezonlariga asoslanib, dengiz anklavlari mavjud deb taxmin qilishimiz mumkin. Ular, albatta, quruqlik anklavlaridan kamroq ahamiyatga ega, chunki kirish odatda muammoli emas. Biroq, ularning anklavi muayyan muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Xalqaro huquqqa muvofiq (Marine 1982-yilgi Konventsiya) davlatlarga nafaqat 12 millik suveren zonaga, balki 200 millik maxsus iqtisodiy hududga (EIZ) ham huquq beradi. EEZ suverenitetni nazarda tutmasligiga qaramasdan, ko'p hollarda birinchidan ko'ra muhimroqdir.

Rafiqada baliq ovlash va neft va gaz ishlab chiqarish huquqi kalit. Kanada qirg'og'iga juda yaqin bo'lgan frantsuz hududi Sankt-Pier va Mikelonning ko'rib chiqing. Bu umumiy maydoni 242 km² bo'lgan ikki nisbatan kichik orolni ifodalaydi. Har ikki orolning umumiy aholisi 7 ming kishini tashkil qiladi. Kanadaning pozitsiyasi Frantsiyaga 12 millik zona huquqi berilishi va Kanada suvlarida frantsuz anklavini yaratishi edi. Bir necha yil o'tib, Xalqaro arbitraj sudi bo'ldi. 1992 yilda bu dengiz muammosi hal bo'ldi. Fransiya orollarni o'rab turgan 12 millik hududiy suvlarni saqlab qoldi. Bundan tashqari, u Kanada hududiy suvlari doirasida, qo'shimcha 12-mil qo'shni zona berildi. Fransiya, shuningdek, janubga 200 kilometr yo'l yuradigan va Kanada maxsus iqtisodiy hududidan o'tadigan 10,5 millik kenglikdagi yo'lakni taqdim etdi. Bu dengiz "yo'lak", 375 km uzunlikda va 20 km enlikda bo'lib, "Dengiz Chilisi"(Le Figaro 31.10.2005, 21)" laqabli berildi. Berilgan hududning umumiy maydoni Fransiyaning sudida shikoyat qilganidan 18% ni tashkil etdi (Xalqaro huquqiy materiallar 1992).

Sankt-Per va Mikelon kabi orollar "anklav" atamasi qo'llanilishi mumkin bo'lgan yagona dengizchilik anklavi emas. Anklav orollari bir davlatga tegishli bo'lgan, ammo hududiy suvlar yoki boshqa davlatning Erkin Iqtisodiy Zonalari bilan o'rab olingan orollardir.

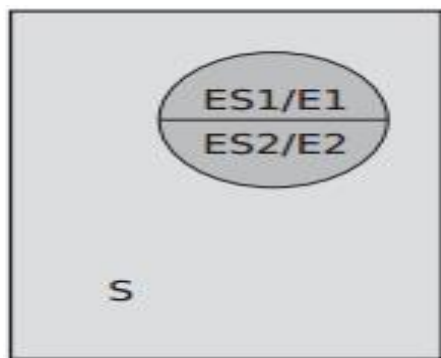
Dengizdagi anklavlarga qo'shimcha ravishda, boshqa davlatning hududiy suvlari bilan o'rab olingan ko'l orollari ham bor. Misol uchun Malavi ko'lidagi Mozambik suvlarida joylashgan Malaviga tegishli Lykoma va Chisumulu

orollarini keltirishimiz mumkin. Ushbu ikki orol ehtimol ko'l anklavining yagona holatidir. Bu "dengiz va ko'l" anklavlarini "dengiz" o'rniga chaqirish mumkin. Ko'p hollarda anklav dengiz orollarini chegaralash uchun ishlatiladi. Misol uchun, Avstraliya va Papua-Yangi Gvineya o'rtasida Torres Bo'g'zining dengiz huquqi (xalqaro huquqiy materiallar -1979) bilan bog'liq bo'lgan shartnoma keng tarqalgan bo'lib qolmoqda. Uning so'zlariga ko'ra, Papua-Yangi Gvineya qirg'og'iga yaqin bo'lgan kichik Avstraliya oroliga uch millik zona ajratilgan. Natijada orollar yarimanklavg aylandi, ya'ni, ular chegarasida bir tomonida bir zonasi borligi uchun ruxsat berilgan, lekin bu asosiy chegara joyini o'zgartirish taqiqlaydi.

Xalqaro huquq qoidalariga ko'ra, ular atrofdagi davlatga tegishli suveren hudud emas. Xalqaro dengizchilik qonuniga ko'ra, EIZ faqat dengiz hududida davlatning iqtisodiy huquqlarini nazarda tutadi. Ushbu hududdan o'tish huquqi Bu orol yoki ochiq dengiz zonasi bo'ladimi-yo'qligiga qaramay, boshqa davlatning unga to'liq kirish imkonini beradigan chegara yo'q. Faqatgina orol boshqa davlatning hududiy dengizlari bilan o'ralgan paytda, orol boshqa davlatning suveren hududi bilan o'ralgan. Bu holatda, atrof-muhit davlati mamlakatning asosiy qismi bilan aloqani murakkablashtirishi mumkinligi sababli, bir qator oddiy anklav muammolari paydo bo'lishi mumkin.

Qo'shiladigan anklavlar

Qo'shiladigan anklavlar xuddi shu atrofdagi davlatlar ichidagi anklavlar bo'lgan qo'shni davlatlar yoki suveren bo'lmagan hududlardir. Bugungi kunda xalqaro miqyosda bunday misollar yo'q. Buyuk frantsuz inqilobidan oldin Venessen va Orang Frantsiyaning ichidagi qo'shilgan anklavlar edi. Ular Delsalle va Ferrer (2000), ayniqsa, Ferrieres (2000) maqolalari to'plamida ko'rib chiqilgan. Submilliy darajadagi zamonaviy misollar Shveytsariyada - Appensellyaning ikkita kantonlari (Ichki Rod va Tashqi Rod), Gallenning kantonlari bilan o'rab olingan edi. Bu nazariyada anklavlarning turlari ko'rib chiqilmaydi.

Juft anklavlar

Papa juft anklavlari XV asr

Submillat anklavlar

Yuqorida keltirilgan ta'riflar tashqi deb hisoblanishi mumkin bo'lgan anklav turlarini tasvirlaydi. Ular suveren davlatlar va ular tegishli bo'lgan davlatning asosiy qismidan tashqarida bo'lmagan suveren birliklar bo'lishi mumkin. Biroq, submilliy darajadagi siyosiy kelib chiqishining ko'plab anklavlari mavjud. Bu hududlar siyosiy jihatdan mustaqil va ular o'zlari ishtirok etadigan davlatga nisbatan keng tarqalmagan. Ushbu ishda muhokama qilinmagan bo'lsa-da, submillatli anklavlar xalqaro anklavlarni o'rganish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Xalqaro anklavlarning paydo bo'lishi va yo'q bo'lib ketishi muammolariga aloqador bo'lgan ikkita qoidalar mavjud. Avvalo, xalqaro anklavlar ko'pincha submilliy anklavlar asosida paydo bo'ladi. Misol uchun, G'arbiy Berlin atrofida o'n ikki anklav (Steinstücken va boshqalar) mavjud edi. Ularning barchasi submilliy darajadagi oldindan mavjud edi: ular Brandenburgning ichkarisida joylashgan Berlinning ma'muriy egalaridir. Yana bir misol Kaliningrad viloyatidir. Ma'muriy jihatdan sobiq RSFSR tarkibiga kirgan. Litva 1990-yilda mustaqillik e'lon qilganida, Kaliningrad viloyati Sovet Ittifoqining eksklavi bo'lib, bir yildan so'ng Rossiya Federatsiyasiga ajralib chiqdi. Ikkinchi nuqta, agar anklav mavjud bo'lmasa, u ko'pincha submilliy darajadagi anklav bo'lib qoladi. 1997 va 1999-yillarda Gongkong va Makao Xitoyga o'zlashtirilganidan so'ng ular maxsus ma'muriy hududga aylandilar. Hindistonning qo'shibolishidan so'ng, frantsuz hududlari nisbatan kichik o'lchamlariga qaramay, alohida ma'muriy birliklar bo'lib qoldi. G'arbiy Berlinning anklavlariga qaytib, shuni ta'kidlash kerakki,

Germaniyani 1990-yilda birlashtirishdan so'ng ham ular Brandenburg yurtiga emas, balki Berlinga tegishli bo'lib qoldilar.

Ko'p sonli submillatli anklavlar mavjud. Biz ulardan bir nechtasini eslaymiz. Birinchidan, bu boshqalar ichida joylashgan ma'muriy ob'ektlar: Germaniya Berlinda Brandenburg, Moskva ichida Moskva hududi va Sankt-Peterburg shtatining Leningrad viloyati hududida, Yangi Janubiy Uelsda joylashgan, Avstraliyaning poytaxti.

Ikkinchidan, viloyat, kichik bir qismi boshqa hududning asosiy qismidan ajratilgan holatlar bor, masalan, Tiroliya sharqiy qismi, Avstriyaning Salzburgidan ajratilgan yoki Limburg qismi Belgiyada Liège ajratilgan. Ular sezilarli darajada XX asrda kamaygan bo'lsada, ichki ma'muriy turlar va eksklav soni, Germaniya va Shveytsariyada ayniqsa yuqori dir. Shunday qilib, Birinchi jahon urushidan so'ng, Germaniyada yer usti hududida taxminan 170 ta anklav va eksklavlar mavjud edi. Birgina Thyuringning o'zi taxminan 90 individual hududlarni iborat, Prussiya tegishli 66 anklavlardan 14 tasi Thyuringiyada edi.

Submillat anklavlar xalqaro ahamiyatga ega emas. Ular mintaqaviy hukumatlarning muammolari darajasida ko'rinmaydi va odatda aholi uchun muammo yaratmaydi. Bu oson tushuntirilishi mumkin. Bunday anklavlar odamlarning oddiy hayotini xalqaro miqyosga qaraganda kamroq to'sqinlik qiladi. Odatda, bir xil davlatning hududlari bir-biriga to'sqinlik qilmaydi. Odamlar, tovarlar, kapital, mehnat va hokazo hududlar chegaralari o'rtasida erkin harakatlanishi mumkin. Bu anklavni deyarli ko'rinmas holga keltiradi.

Ammo ba'zi bir anklav muammolari, shuningdek, submilliy darajalarda ham namoyon bo'ladi. Infrastrukturaviy loyihalarni moliyalashtirish bilan bog'liq ravishda ular sezilarli darajada o'zgarishi mumkin. Misol uchun, "ona mintaq" dan "anklav" ga yo'lni qurish "ota-ona tomonidan birgalikda moliyalashtirishni talab qilishi mumkin

Bundan tashqari, bunday anklav boshqa mintaqaning kommunal tizimlariga (suv ta'minoti, elektr tarmog'i, axlat yig'ish, jamoat transporti va boshqalar) biriktirilishi mumkin. Mintaqaning yoki uning boshqa qismidagi anklavi

kommunal infratuzilmani taqsimlash zaruriyatiga olib kelishi mumkin. Dam olish, sport va hokazolar kabi yirik umumiy loyihalar ham borki bunday holatlar alohida echimlarni talab qiladi va barcha manfaatdor mintaqaviy hukumatlar tomonidan moslashuvchan qabul qilinadi.

Feodal davrlarda Hindiston Yevropaga juda o'xshardi. Taqqoslash uchun mahorajalar tomonidan boshqariladigan qariyb 600 ga yaqin avtonom tashkilotlar mavjud edi. Ulardan ko'plari aql bovar qilmas darajada ajralib ketishgan. Hindistonning mustaqilligi bilan 600 dan 25 gacha asosiy ma'muriy birliklar sonining qisqarishiga qaramay, ko'p ma'muriy anklavlar saqlanib qolgan. Bu muammo mustaqil Hindistonning dastlabki yillarida yuz berdi. Yangi tashkil etilgan hindistonlik davlatlar o'z anklavlarini saqlab qolishda qat'iyat ko'rsatdilar, biroq markaziy hukumat o'zlarining almashinuvini talab qildi. Ko'plab davlatlararo va tuman anklavlar saqlanib qolgan. Kuch Beharda hozirgi vaqtda xalqaro miqyosda mavjud bo'lganlarga nisbatan ko'proq anklavlar mavjud edi. Assam va g'arbiy Bengaliya taxminan 50 ta alohida bo'limga bo'lingan. Hindiston hukumati Kuch Beharning anklavlari muammolarini, ehtimol siyosiy sabablarga ko'ra, Hindistonga kechikib kirish bilan bog'liq muammolarni echishga qoldirdi. Muammo 1955 va 1960-yillarda Jalpaiguri shahridagi Kuch-Behar qazilmalarini qazib olish yo'li bilan hal qilindi. Hozirgi vaqtda viloyatda faqat to'rtta Submillat anklav, Kuch-Beharda uchta assam va Assamdagi Kuch-Beharning bir anklavi saqlanib qolgan. Ular hozir ham mavjud, biroq, ayni hududda joylashgan xalqaro anklavlardan farqli o'laroq, muammo yaratmaydi. Hukumatga kirish imkoniyati muammosi faqat bir yoki bir necha davlat organlariga tashrif buyurish uchun uzoq safarlarni amalga oshirish uchun noqulayliklarga cheklangan. Bu Submillat va xalqaro anklavlar muammolari miqyosidagi asosiy farqni to'g'ri ko'rsatmoqda.

Ayniqsa, anklavlarning sabablarini o'rganish paytida (Submillat xalqaro rivojlanishga) tadqiq qilinayotgan bo'lsa-da, bu ishda Submillat anklavlar o'rganilmaydi. Bu siyosiy, huquqiy va iqtisodiy o'rganishni talab qiladigan alohida qiziqarli tadqiqot sohasi. Subanklavlarning aniq tasniflashlari anklavlarni tuman, jamoa darajasida yoki shahar, viloyat, davlat darajasida ajratish uchun

qo'llaniladi.

Hokimiyatga oid anklavlar

Ko'p xorijiy dengiz va havo kuchlari bazasi yurisdiktsial anklavlardir. Kubadagi Guantanamo ko'rfazidagi AQSh bazasi eng mashhurlaridan biri. Elchixona hududlari ham yurisdiktsial anklavlar hisoblanadi.

Bunday anklavlar bilan bog'liq bir qancha qiziqarli holatlar mavjud. Londoning Klaridje mehmonxonasidagi 212-sonli masala eng yorqin voqealardan biri. 1945-yilda bir kun, bu mehmonxonaning shu xonasi Yugoslaviya anklavi bo'ldi: 17 Iyul, 1945-yil, Yugoslaviya taxtiga to'g'ridan-to'g'ri voris bo'lgan shaxzoda shu yerda tug'ilgan. Yugoslav konstitutsiyasiga ko'ra, taxt vorisi Yugoslaviya tuprog'ida tug'ilgan bo'lishi kerak. Qirollik oilasi London quvg'inda bo'lgani sababli, Britaniya hukumatining qaroriga ko'ra o'sha bir kuni bu raqam mustaqil Yugoslaviya qismi deb e'lon qilindi.

Bunday yuridik anklavlar ba'zan hatto nozik xalqaro muammolar an'anaviy tarzda echilishi mumkin bo'lmagan paytda ham yaratilgan.

Shubhasiz, yurisdiktsial anklavlarning ahamiyati va ko'lami juda muhim va qiziqarli holatlar bilan cheklanmaydi. Dunyoda minglab ana shunday anklavlar mavjud. Jahon siyosatida elchixonalar va harbiy bazalar , ayniqsa , muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy, etnik va diniy anklavlar

Bunday hududlar ma'muriy chegaralarni o'rnatmagan bo'lishi shart emas. ularning tanlashda hal qiluvchi omillar hudud va uning atrof nisbatan madaniy yoki muayyan hududning haqiqiyligini bildiradi. Ijtimoiy-iqtisodiy anklavlarning ko'pgina kichik toifalari mavjud.

Biz ulardan to'rttasini ko'ramiz:

- Iqtisodiy anklavlar - alohida tuzilmalar bilan o'ralgan alohida iqtisodiy tuzilma. Ko'pincha o'rganilgan, bundan tashqari, bunday anklav boshqa mintaqaning kommunal tizimlariga (suv ta'minoti, elektr tarmog'i, axlat yig'ish, jamoat transporti va boshqalar) birlashtirilishi mumkin. Mintaqaning yoki uning

boshqa qismidagi anklavi kommunal infratuzilmani taqsimlash zaruriyatiga olib kelishi mumkin. Iqtisodiy anklavning ishi - bu xalq xo'jaligiga ixtisoslashgan chet el sarmoyasini afzal ko'rgan sanoatdir. Anqara sektori, odatda, xorijiy egasiga tegishli bo'lib, tashqi iqtisodiyot bilan xalq xo'jaligining boshqa tarmoqlariga qaraganda ancha faollashadi. Ko'pincha, bu kichik va rivojlanayotgan mamlakatlarga nisbatan qo'llaniladi, bu yerda bir yoki bir nechta xorijiy kompaniyalarning xorijiy investitsiyalari muhim eksport sanoati (Trinidad va Tobagadagi shakar sanoati, ayrim Afrika mamlakatlaridagi neft sanoati va boshqalar) ustidan hukmronlik qiladi.

- Maxsus iqtisodiy siyosatdagi hududlar, masalan, erkin savdo zonalar.

- Etnik anklavlar. Odatda (har doim ham bo'lmasa-da) ular ijtimoiy-madaniy, lingvistik va boshqa xususiyatlar tufayli atrofdagi hududdan sezilarli darajada farq qiluvchi shaharchalardir. Etnik anklavlar boshqa etnik guruh hukmronlik qiladigan hududdagi etnik guruhning ixcham jamoalari. Yahudiy ghettolari, Lotin Amerikasi hududlari va xitoyliklar bu kabi aholi punktlarining misollari. Ushbu hududlarda alohida til, madaniy va iqtisodiy tizim bo'lishi mumkin.

- Diniy anklavlar. Dunyoda diniy anklavlar mavjud, ular xuddi shu dinga mansub kishilarning yashaydigan hududlari, boshqa diniy qarindoshlarning turar-joylari bilan chegaralanadi. Shimoliy Irlandiyadagi katolik anklavlarga o'n yilliklar davomida matbuotda alohida e'tibor berildi.

Anklavlarni qo'shimcha sinflashtirish

Aholi soniga ko'ra anklavlar to'rt sinfga ajratiladi, ular quyidagilar:

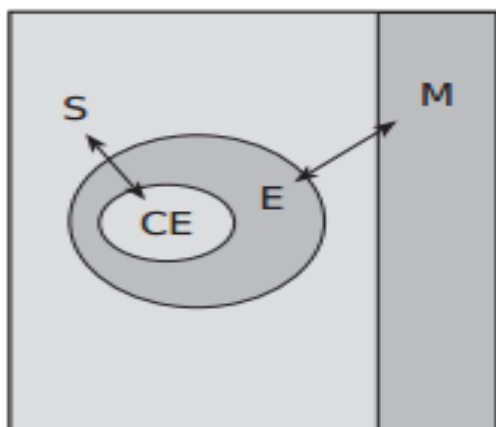
1. Katta anklavlar - aholisi 100 mingdan ko'p.
2. O'rtacha anklavlar – aholisi 10-99 ming kishi.
3. Kichik anklavlar – aholisi 1-9 ming kishi.
4. Mikroanklavlar - aholisi ming kishidan kam.

Anklavlar boshqa anklavi ichida joylashgan tamoyili bo'yicha qurilgan. Men ularga nisbatan "ikkinchi va uchinchi darajali anklavlar" so'zlarini ishlataman.

- Birinchi tartib: "odatiy" anklavlar;

Ikkinchi tartib: boshqa anklavlar ichidagi anklavlar (qarshi-anklavlar);

- uchinchi tartibi: boshqa anklavlar ichida, o'z navbatida, mavjud anklavlar doirasida.

Ikkinchi tartib: boshqa anklavlar ichidagi anklavlar

Madxa va Naxva

Naxva Birlashgan Arab Amirliklariga tegishli. U Madxaning ichkarisida joylashgan bo'lib, u o'zi Omanga tegishli bo'lgan anklavdir; Shunday qilib, Naxva ikkinchi darajali anklavdir. Musandam yarim orolidan boshqa Bunday "anklav-uyali chaqaloqlar" nafaqat kulgili anomaliyalar emas.

Ikkinchi darajali eng mashhur anklav allaqachon tarixga aylangan. Bu "devor bilan o'ralgan shahar" Koulun - maydoni 2,6 gektar bo'lgan Gonkong ichidagi Xitoy anklavi.

Turlarning solishtiruvi: geografik joylashuvi va aholi taqsimoti

Bu ishda bugungi kunda dunyoda mavjud 2.67 million odamlarga ega, 282 anklav va eksklavlar haqida umumiy ko'rib chiqildi.

Sinf	Soni	Aholisi ming kishida
2-1 To'liq anklavlar	256 (Kuch Behar va Barle, Fennban kabila bo'linmasdan bir birlik sifatida o'rganilsa ularning soni 26 taga)	Taxminan 200 (Kuch Behar 60-70, Sox-40, Vorux 23-29)

	kamayadi)	
2-2 Yarim anklavlar	15	Taxminan 930 (644 li Alyaska bilan)
2.3 Haqiqiy Eksklavlar	6	Taxminan 1530 (Kaliningrad 946, Naxichevan 310, Kabindu 150, Dubrovnik 123)
2-4 Peneanklavlar	5	Taxminan 10
Jami	282	Taxminan 2670

To'liq anklavlar (biz anklavi majmualari yagona shaxs faraz bo'lsa ham), lekin taxminan 200 ming kichik aholiga ega eng ko'p bo'ladi. Bu ko'rsatkich Kuch Behar anklavi taxminan 60-70 ming., 40 ming aholini o'z ichiga oladigan So'x va 23-29 minglik Vorux. Bu xususiyat boshqa anklav va eksklavlar turlarida ko'rinmaydi. Qizig'i shundaki, penaanklava va to'liq anklavlar o'zlari egallagan hududlarga o'xshashdirlar va aholi soni bo'yicha 150 dan 5 minggacha farq qiladi.

Dengizga kirish imkoniga ega bo'lgan konklavlar juda oz, lekin ularning aholisi ko'proq. Ulardan eng kattasi 643,8 ming aholiga ega bo'lgan Alaska hisoblanadi. (Musalan Seuta, Melilliya, Oecussi-Ambeno, yarim orolida (76,2 ming). (69,2 ming). (50 ming.): Aholi deyarli barcha yarimanklavlarda bir hil o'rta (10-100 ming) doirasida bo'lib 35 ming kishi), Gibraltar (27,8 ming), Kiprdagi Britaniya bazalari (14,8 ming) va Temburong (9 ming). Aslida, Marokash qirg'og'ida faqat Erenka va oltita kichik hududlar Ispaniyaga tegishli bo'lib, mikro-anklavlardir.

Nihoyat, sof eksklavlar kam, lekin aholisi eng ko'p, agar boshqa turlari bilan taqqoslansa. Bugun, faqat olti sof eksklav bor - Kabinda (150-200 ming kishini) Dubrovnik (122.9 ming), Kaliningrad viloyati (955 ming. 2002 yildagi Umumjaxon aholisi yozuvlari bo'yicha), Naxchivon (1990 yil uchun 310 ming ma'lumotlar), Stroviliya (18 kishi) va Kiprdagi Dekeliya (ma'lumot yo'q). Ushbu guruh zamonaviy eksklavlardan eng ko'p aholi - Kaliningrad oblastiga tegishli.

Tarixda eng katta eksklav Sharqiy Pokiston edi. 1967-yilda 67,4 million kishi yoki Pokiston aholisining 54 foizini tashkil etgan.

Biz mamlakatning asosiy hududiga bo'lgan masofaga e'tibor qaratamiz. Siyosiy geografiya jiddiy siyosiy va iqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Iqtisodiy jihatdan uzoq masofalar uzoq transportli elkani va yo'lovchi tashish xarajatlarini talab etadi. Masofa savdo oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ba'zi siyosiy choralar va sharoitlar (maxsus iqtisodiy rejimlar, atrofdagi davlat bilan ziddiyatli munosabatlar) "odatdagidek" savdo mantiqiy va shunga mos ravishda iqtisodiy ixtisoslashuvni buzishga olib kelishi mumkin. Mamlakatning asosiy hududiga siyosiy jihatdan katta masofalar aloqa va boshqaruvda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Biroq, anklav va ona davlat o'rtasidagi katta masofa sifatida bunday salbiy omil, anklavning dengizga kirishini kamaytirishi mumkin.

O'lchovni o'lchashning odatdagi usuli - anklav chegarasidan mamlakatning asosiy hududining eng yaqin chegarasiga qadar. Bunday holatda, Gonkong kabi, anklavdan ona davlatining poytaxtiga (London) masofa o'lchanadi.

Materikdagi davlatlarigacha bo'lgan masofasigav qarab biz anklavlarni to'rtta guruhga bo'linishimiz mumkin:

1. 10 km yoki undan kam (yurish va motorli bo'lmagan transport vositalarida yengib o'tish mumkin bo'lgan masofa).
2. 10-100 km.
3. 100-1000 km.
4. 1000 km dan ortiq bo'lib ular quyidagi jadvalda berilgan

	10 km yoki undan kam	10-100 km	100-1000 km	1000 km dan ortiq	Hammasi bo'lib
To'liq anklavlar	253	3	0	0	256
Yarim anklavlar	3	7	4	2	16

Haqiqiy anklavar	0	4	1	1	6
Peneanklavlar	5	0	0	0	5

To'liq anklavlar, odatda, mamlakatning asosiy hududiga yaqin joylashgan. Hozirgi mavjud bo'lgan to'liq anklavlarning katta qismi (256 dan 253 tasi) ona davlatdan 10 km yoki undan kamroq masofada joylashgan. Orol bo'lgan va butunlay xorijiy davlatlarning hududiy suvlari bilan o'ralgan anklavlar (Masalan, Chisumulu va Likoma Malavi orollari yoki Fransiyaning orollari - Saint-Pierre va Mikellon 1992-yilgacha) joylashishi mumkin.

Ushbu tendentsiya anklavlar turlariga qarshi keladi katta (bir necha ming kilometrgacha) masofada joylashgan bo'lishi mumkin. Dengizga kirish bu borada asosiy omillardan biri bo'lib, u mamlakatning asosiy hududi bilan ishonchli aloqa qilish uchun juda muhimdir. dengizga To'liq anklavlarning faqatgina ona mamlakatlari asosiy hududidan kichik masofalarda joylashganligi ikkita tushuntirilgan ega. Birinchidan, bu ularning o'rta asrlarda anklavlar sifatida paydo bo'lish tarixi bilan bog'liq. Anklavlardagi aholi zichligi bir-biridan ajralib turadi. Yarim anklavlar odatda ko'proq aholi punktlariga ega, chunki ular to'liq anklavlarga qaraganda ancha kengroqdir, shuningdek, ularning aksariyati port shaharlari. Biroq, dunyo (km² boshiga 1,9 million aholisi) eng aholi zich yashaydigan tuman, yurak Gonkonga joylashgan to'liq anklavi Koulun edi, lekin rasmiy Xitoyga tegishli emas. Boshqa tarafdin, dunyodagi eng kam aholi punktlaridan biri - Alyaska (km² ga 0,4 kishi) - bu ham anklav hisoblanadi.

To'liq anklavning o'rtacha aholisi mingga yaqin odam bo'lib, hududi taxminan 2,5 km² ni tashkil qiladi. Bunday anklav mamlakatdan bir necha kilometr uzoqlikda joylashgan. Biroq, juda keng, to'liq anklavlar ham mavjud. Zamonaviy eng katta - So'x, aholisi 40 ming bo'lgan 236 km² hududida joylashgan. Berlinning barcha aholisi va aholisi eng mashhur to'liq anklavi, 2,2 million aholisi mavjud.

To'liq anklavlar (penaanklava kabi) ikkita boshqa turlardan, yarim-anklavlardan va mutloq ekskavlardan sezilarli darajada farqlanadi. Oxirgi ikki turdagi hududiy o'lchovlar, aholi zichligi va ota-ona o'rtasidagi masofalar keng tarqalgan.

II BOB Markaziy Osiyo hududidagi anklav va ekskavlar, ularning mintaqahayotidagi o'rni

2.1. Markaziy Osiyo hududidagi anklav va ekskavlar

Farg'ona viloyatining eng g'alati ob'ektlaridan biri uning anklavlaridir. Markaziy Osiyoda 9 ta anklav mavjud bo'lib, ushbu hududlarning barchasi Farg'ona vodiysida joylashgan. Markaziy Osiyo respublikalari hududida vujudga kelgan anklav hududlarning 5 tasi O'zbekistonga tegishli bo'lib, barchasi, ya'ni **So'x, Shohimardon, Tayan, Cho'ng'ara, Yangi Qishloq** ("Djani Ayil" *qirg'iz.*) anklavlari Qirg'iziston hududida joylashgan. Tojikistonning ham 3ta anklavi mavjud bo'lib shundan 2 tasi Qirg'iziston hududida, ya'ni **Vorux va G'arbiy Kalacha** joylashganligi bilan birga, Qirg'iziston va Tojikiston ham O'zbekiston hududida 1tadan anklavlarga ega bo'lib, ushbu hududlar **Barak** va **Sarvak** anklavlari hisoblanadi.

Shu bilan birga, Shohimardon faqat boshidanoq anklav sifatida yaratilgan, qolganlari esa boshqa hududlarning chuqurligidan kelib chiqmagan, biroq asta-sekin o'z-o'zidan tushib ketgan - buni taxmin qilish mumkin, uni sobiq Sovet ittifoqining 1939-yildagi kartasidan ko'rib olish mumkin.

Anklav	Hududi (km ² yoki ga.)	Aholi soni (ming kishi)	Asosiy davlat	O'rab turgan davlat
So'x	220 km ²	58.900	O'zbekiston	Qirg'iziston
Shohimardon	90 km ²	6000	O'zbekiston	Qirg'iziston
Tayan	68 ga	-	O'zbekiston	Qirg'iziston
Cho'ng'ara	85 ga	-	O'zbekiston	Qirg'iziston
Barak	4 km ²	1250	Qirg'iziston	O'zbekiston
Sarvak	8,4 km ² .	250	Tojikiston	O'zbekiston

Voruh	130 km ²	31000	Tojikiston	Qirg'iziston
G'arbiy Kalacha	1 km ²	-	Tojikiston	Qirg'iziston

So'x anklavi

So'x tumani O'zbekiston Respublikasining Farg'ona viloyati hududi hisoblanadi. Tumanning ma'muriy markazi - Rovn qishlog'i. "Sux" nomi fors-tojikcha "so'h-tan" so'zi bilan tarjima qilingan bo'lib, uni yoqadi, yoqadi, yondiradi kabi ma'nolarda talqin qilish mumkin.

So'x tumani O'zbekiston Respublikasi Farg'ona viloyati mustaqil ma'muriy-hududiy bo'linmasi bo'lib, butunlay boshqa davlat hududi bilan o'ralgan. O'zbekiston uchun u - eksklav, Qirg'iziston uchun esa anklavdir.

XVIII asrning oxiriga qadar So'x mustaqil ma'muriy beklik bo'lgan, lekin keyin toki 1876-yilgacha Qo'qon xonligi tarkibiga kirdi. Qo'qon xonligi 1876-Rossiya imperiyasi hokimyatiga o'tkazilishi va Farg'ona viloyati shakllantirishi bilan, 1880-yil boshida, Farg'ona viloyati tarkibida beshta uezd Qo'qon, Marg'ilon, Namangan, Andijon va O'sh tashkil etildi. So'x mustaqil qishloq sifatida Turkiston general gubernatorligining Farg'ona viloyat, Qo'qon uezdi tarkibiga kirdi.

1923-1929 yillarda sovet hokimiyatini o'rnatganidan so'ng, 1926-1929-yillarda o'tkazilgan hududiy lashtirish jarayonida So'x tumani hududida O'zbekiston SSR Markaziy ijroiya qo'mitasining 1926-yil 29-sentyabrdagi 5-sonli farmoni bilan Farg'ona viloyati hududida ma'muriy markazi So'x qishlog'i bo'lgan So'x tumani tuzilishi kerak edi. Ammo keyinchalik ushbu qaror bekor qilindi va So'x tuman Rishton tumaniga qo'shildi.

1942-yil iyulda O'zSSR Xalq Komissarlari Kengashining qaroriga asosan, to 1959 - yil 7 - martgacha So'x tumani tashkil etildi, ammo u yana Rishton tumani tarkibiga So'x qishloq fuqarolar yig'ini sifatida kiritildi.

So'x tumani yana bir bor 1990-yilning 27-fevralida ma'muriy markaz Ravan bo'lgan, umumiy maydoni 220 kvadrat kilometr va 19 ta aholi punktlari

mavjud, Qirg'iziston Respublikasining chegaralari bilan o'rab olingan (135 km) tuman sifatida tashkil etildi.

So'x viloyati Qirg'iziston hududi (Batken viloyati, Batken va Kadamjay tumanlari) tomonidan O'zbekistonning qolgan qismidan ajratilgan. Bu Qirg'iziston bilan bog'liq anklav va O'zbekistonga nisbatan eksklavdir. Bundan tashqari, So'x tumani Qirg'iziston hududiga bo'lingan ikki qismdan tashkil topgan: kichik Shimoliy So'x (Chon-Gara, Kalach, Quyi Sox) va Janubiy Sox (Yuqori So'x). Ikkala qism O'zbekistonga oqib keladigan So'x daryosi vodiysini egallaydi.

Yigirmanchi asrning boshida yoki undan ham aniqrog'i 1909-yilda arxiv ma'lumotlariga ko'ra, So'x hududi Konibadam hududining bir qismi bo'lib, u erda 2594 ta oilada 12144 kishi yashagan, ularning 8853 tasi tojik, 3 291 tasi qirg'izlar bo'lgan. Hozirgi vaqtda tuman 19 ta aholi punktidan iborat. Aholisi 74,1 ming kishini, shu jumladan shaharlar aholisi 38,8 ming kishini tashkil etadi, (65,9%) va qishloqda 20,1 ming kishi. (34,1%). Milliy tarkib: tojiklarning 99,2%, qirg'izlar 0,7%, o'zbeklar va boshqa millatlarning vakillari 0,1%.

So'x va unga yondosh hududlar aholisi soni 1909 yil ma'lumotlariga ko'ra			
Qishloq nomi	Xo'jaliklar soni	Aholi soni	Aholining ko'p qismi
Sox'	567	2650	tojiklar
Kui-Kurgan	480	2359	qirg'izlar
Xush'ar	328	1436	tojiklar
Tul	224	1080	tojiklar

Gaznau	165	823	tojiklar
Qora To'qay	141	569	qirg'izlar
Kalacha	105	564	tojiklar
Linbur	120	562	tojiklar
Qizil-Qiyaq	110	475	tojiklar
Cho'nqara	80	450	tojiklar
Shayh-Otaliq	102	448	tojiklar
Dixai Vayran	85	365	tojiklar
Malmut	60	262	qirg'izlar
Tayan	27	101	qirg'izlar

Infra tuzilmasi : Tumanda 28 ta umumta'lim maktabi, 3 ta kasb-hunar kolleji, 2 ta kasalxona, 12 ta ambulatoriya poliklinikasi, 10 ta qishloq vrachlik punkti mavjud.

Iqtisodiyoti : Aholining asosiy qismi fermer xo'jaliklarida ishlaydi (kartoshka, meva yetishtirish). Yaqinda So'x shahrida gips ishlab chiqarish uchun mini-zavod qurilib, "Sux-Chashma" mineral suv quyish korxonasi barpo etildi.

Eksklav- Tuman Qirg'iziston bilan chegaradosh (chegara uzunligi 135 km). Bu Qirg'iziston hududi bilan o'ralgan Shohimardanomning Cho'n-G'ara anklavi (Shimoliy Sox) kabi O'zbekistoning uchta anklavlardan biri. Tumanning maydoni

352 km²dir. So'x eksklavi 1955 yilda paydo bo'lgan. Uning kelib chiqishi sabablari va nizolar afsonalardir. SSSR parchalangandan so'ng Qirg'iziston va O'zbekiston o'rtasidagi sohaga oid ziddiyatlar atrofida o'tkir bosqichini boshlab berdi. 2001-yilda O'zbekiston bilan anklavni ulanishi uchun yo'lak yaratish uchun harakat qilindi lekin u muvaffaqiyatsizlikka uchradi.

So'x odiyidagi aholining muammolari suv yetishmasligi, aholi tez o'sishi, o'zbek va qirg'iz chegarachilari tomonidan o'rnatilgan 9 chegara postlarida mavjudligi, korruptsiya, etnik nizolar bilan belgilanadi.

2013-yil 6-yanvar kuni So'x tumani Xushyar qishlog'ida yangi Qirg'iziston chegara nazoratchilariga tegishli postini Qirg'iziston chegarachilari tomonidan elektr uzatish liniyalari o'rnatish bo'yicha jalb qilingan pudratchi ish olib bordi. Bu mahalliy aholi va Qirg'iziston chegara qo'shinlari o'rtasida ziddiyatga olib keldi. Qishloqning aholisi, kuch ishlatib elektr liniyalarini olib tashlashdi. Ba'zi xabarlariga ko'ra, besh nafar mahalliy aholi o'q otish natijasida yaralangan. Taxminan o'ttiz Qirg'iziston fuqarosi qo'lga olindi, ammo keyin ozod etildi. Shundan so'ng Qirg'iziston Botken viloyati hokimi Jenish Razzoqov va chegara vakilining ta'kidlashicha, ustunlar o'rnatilishi belgilangan joyda amalga oshirilmagan va ustunlarni Qirg'iziston hududining ichkari qismiga o'tkazishga va'da berib, kechirim so'ragan

Shoximardon

Shohimardon (Shohimardon, Shoimardon, Shoximardon, sobiq Hamzaobod) - Farg'ona viloyatiga qarashli. Taxminan dengiz yuzasidan 1550 metr balandlikda, Oloy oralig'idagi shimoliy yonbag'irlar vodiysida joylashgan. Iyulning o'rtacha harorati 22 ° C, yanvar esa -3-3 ° S gachadir.

O'zbekistonning "asosiy" hududiga bo'lgan masofa taxminan 17 kmni tashkil etadi. Bu Qirg'iziston hududi bilan o'ralgan O'zbekistonning anklavlari bo'lgan So'x va Chon-Gara bilan birga uchinchisidir.

Geografiyasi- Shohimardon eksklavi Farg'ona shahridan 52 km janubda joylashgan bo'lib, umumiy maydoni 90 kv.km.ni, aholisi 1275 oila yoki 6000

kishini tashkil qiladi. Shohimardon Farg'ona viloyatining Farg'ona tumani takibiga qarashli bo'lib, aholisining 91,0 foizi o'zbeklar bo'lsa, 9,0 foizi qirg'izlar hisoblanadi. Anklavdan Farg'ona tumanidagi eng yaqin aholi punkti - Vodilgacha bo'lgan masofa 25 km.bo'lsa, davlat chegarasigacha bo'lgan masofa esa 20 km.ni tashkil etadi. Shohimardon hududiga o'tish uchun Qirg'iziston orqali 20 km masofa bosib o'tilishi lozim.. So'x eksklavi singari Shohimardon aslida ikkita alohida qismdan: Janubiy va aholisi ko'proq (Janubiy Shohimardon), kichikroq va aholisi kamroq shimoliy (Shimoliy Shohimardon yoki Djaniy Ayil) qismlardan tashkil topgan.

Aholisi- Anklav aholisi 1993-yilda taxminan 5,1 ming kishini tashkil etdi, ulardan 91 foizi o'zbeklar, 9 foizi qirg'izlar.

Farg'ona shahrigacha bo'lgan masofa 43 km bo'lib u Qirg'izistonning Qadamjoy shahri orqali o'tadi. Eksklav hududini Qirg'iziston respublikasining Batken viloyati Qadamjoy tumani o'rab olgan.

Eksklav 1930-yilda Qirg'iziston tomonidan O'zbekistonga berilgan. Eksklavdagi asosiy aholi punkti Shohimardon qishlog'i bo'lib, undan kichikroq Yordan aholi manzilgohi ham bor.

Janubiy Shohimardon Oloy tog oralig'igi ikki daryo Oq-su (Shohimardon) va Ko'k-su qo'shilib hosil qiladigan Shoximardonsoy vofdiysida joylashgan. Eksklav tz tez sodir bo'lib turadigan yer silkinishlari va sellardan aziyat chekadi. Asosiy e'tiborga molik joylari Moviy ko'l yoki Qurbonko'l ko'lidir.

Sobiq SSSR ning parchalanib ketishi bilan Shohimardon eksklavini delimitatsiya qilish va u boylab davlatlararo chegara tortish masalasi ayniqsa o'tkirlashdi. Qirgiziston hukumati boshqa chegara hududlaridan joy berish evaziga Shoximardonni o'z tarkibiga kiritishni bir necha martta taklif etdi,lekin bu O'zbekiston tomonidan qat'iy rad etilgan va hatto ba'zi vaqtlar davomida eksklav bilan chegara minalashtirilishiga olib kelindi.

Yangi Qishloq (Djani Ayil)

Yangi Qishloq (Djani Ayil) yoki Shimoliy Shohimardon - bu bir necha yuz kishilik yarim qishloq va Qirg'izistonning bir yarim kilometr hududi bilan

O'zbekistondan ajratilgan joydir. U Farg'ona viloyatiga ham kiradi va ehtimol, faqatgina qog'ozda mavjud - hech bo'lmaganda Yangi Qishloq to'g'risida boshqa anklavlardan farqli o'laroq, hech narsa yeshitilmaydi.

Tojikiston hududidagi anklav va eksklavlar

Sarvak

Sarvak- Sarvak (Tajikja Sarvaksoy, Sarvan) - O'zbekistonning Namangan viloyati Pop tumani hududida joylashgan Tojikistonning anklavi. Ma'muriy anklav Tojikistonning So'g'd viloyati Asht tumaniga tegishli. Anklav markazi - Sarvak qishlog'i bir vaqtning o'zida Tojikiston-O'zbekiston chegarasida joylashgan. Anklavning yana bir kichikroq joyiga Sarvaki-Bolo deyiladi. Anklav aholisi tez sur'atlarda o'sayotganligi sababli bir nechta mezarlar (alohida aholi punktlari) mavjud bo'lib, ba'zi katta oilalar mamlakatning asosiy aholi punktlaridan uzoqroq bo'lishadi.

Geografiyasi-Anklav Angren va Qo'qon shaharlari o'rtasida Qamchiq byulleteniga parallel ravishda Sarvaksoy daryosi bo'yida joylashgan taxminan 14 km uzunlikda va kengligi 600 metr. Anklavning torayib ketishi sababli, yaylovlar, odatda, o'zbek yaylovlariga ketadigan alohida muammo hisoblanadi. Anklavning maydoni taxminan 8,4 km² ni tashkil etadi. Sarvak va Tojikistonning qolgan qismlari o'rtasidagi masofa 1,2 km.

Aholisi- Sarvak qishlog'ining tojik qismida 150 ga yaqin kishi yashaydi. (2005-yil, baholash), boshqa qismida esa taxminan 100 kishi bor. Toshkentdagi 1999-yilgi portlashlardan so'ng O'zbekiston chegarachilari anklavni to'sib qo'yishdi.

Vorux

Tojikistonning Qirg'izistonda joylashgan Vorux anklavi misolida ham ko'rish mumkin. Vorux anklavi geografik jihatdan Qirg'izistonning Botken viloyatida joylashgan ikki anklaiddan biri bo'lib, ma'muriy jihatdan Tojikistonning So'g'd viloyati, Isfara tumaniga qarashli hisoblanadi. Ushbu anklav 130 km² hududga va 31,0 ming aholiga ega bo'lib, aholisining 99,99 foizi tojiklar, 0,01 foizi qirg'izlar hisoblanadi. Voruxda Sari-Dasht, Tidon, Kuchai-Bolo, Sari-Qurum, Guzar,

Navobod, Qishloq, Maydon, Sari-Kanda, Tagi-Mahalla, Qal'acha, Tojikon, kabi mahallalardan tashkil topgan bo'lib ba'zi mahallar yanada mayda qishloqlarga, masalan, Tidon Ko'chai-Qozi, Ko'chai-Shikori, Mug'okiga, Guzar esa yna Guzar, Zarovonga bo'linib ketadi.

Muammolari Aholining katta qismi (asosan tojik yoshlarining) migratsiyasiga qaramasdan Vorux eksklavi va uning markazi bo'lgan Isfarada aholi soni 1870 va 1990 yillar oralig'ida yigirma barobarga oshganligini va bu ko'rsatgich yiliga 1,5-2,0 foizga ortayotganligini ko'rishimiz mumkin. 1980 yillardayoq yer yetishmasligi muammosi etnik tojiklar va etnik qirg'izlar o'rtasida to'qnashuvlarni keltirib chiqargan edi. Masalan ,1982 va 1989-yillaragi Tojikistonning Isfara tumani Vorux qishlog'i aholisi va Qirg'izistonning Batken viloyati Tangi qishlog'i aholisi o'rtasidagi to'qnashuvlarni keltirishimiz mumkin.

Vorux hududida islomgacha bo'lgan "Go'ri mug' " yodgorligi, shuningdek islom tariqatchilari "Mazori Chimirgon", "Mazori Balogardon" kabilarning qabrlari mavjud. Tojikiston tomoni 1920-yildagi sobiq Sovet kartasiga , asosan , Vorux bilan bog'lanadigan yo'l masalasida Qirg'iziston respublikasi bilan tortishib kelmoqda. Anklav hududni respublikaning asosiy qismi bilan bog'lanish muammosi chegaralarni delimitatsiyasi jarayonida dolzarb masala sifatida yuzaga chiqmoqda.

2.2.Mintaqadagi anklav va eksklavlar muammolari va ularning yechimi

Qirg'iziston – O'zbekiston chegarasida bahsli bo'layotgan umumiy 56 uchastka aniqlanib, uning 29 Qirg'izstonga o'tdi. Ba'zilar almashish yo'li bilan amalga oshsa, ayrim bir uchastkalar aniqlangan ro'yxat bo'yicha hal qilinmoqda.

Masalan, avvallari O'zbekiston tarkibida turgan Karajantak qishlog'i Qirg'izistonga, Batken oblastiga qaragan Vodil qishlog'i O'zbekistonga o'tkazildi.

17 yildan buyon, Qirg'iziston bilan O'zbekistonning aloqalari pasayib, oqibatda chegara muammosi paydo bo'lgan. Natijada ko'plagan baxsli hududlar hal qilinmay, ayrim vaziyatlarda fikr kelishmasliklar ham bo'lgan. Bu kabi muammolarni ikki davlatning rahbarlari yaqinda diplomatik suhbatlar orqali hal qilishga erishishdi. Natijada bahsli hududlarning 85%i aniqlandi.

Keyinchalik hukumat vakillari O'zbekiston bilan ham so'zlashuvlarni olib boradi. Yaqinda mazkur mamlakatdan mutasaddi rahbarlar kelib, baxsli deyilgan 15% hududni ham aniqlashmoqchi. Shundan so'nggina bahsli uchastkalar qaysi davlatga, qanday asosda o'tayotgani bo'yicha aniq aytishini bildirishdi.

Ikki o'lka chegarasining uzunligi 1300 chaqirimdan ko'p. Ularning muammoli deyilganlari So'x, Shohimardon va Qorasuv rayonidagi Barak anklavlari.

Xulosa

Xalqaro miqyosda qariyb uch yuzlab anklavlar va eksklavlar mavjudligini hisobga olsak, ularni anomaliya deyish qiyin. Anklavlarning nazariyasini ishlab chiqish imkoni paydo bo'ldi, bu amaliyotda sinovdan o'tishi mumkin bo'lgan haqiqiy farazlarga imkon beradi.

Muvofiqlik nafaqat odamlarning soni va hududning ko'rsatkichlari bilan cheklangan. Anklavlar onalar va atrofdagi davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlarga mutanosib ravishda katta ta'sir ko'rsatadi.

Kichik hajmga qaramay, anklavlarga milliy siyosatda katta e'tibor beriladi. Ular o'zlarining noyob muammolarini hal qilishda o'ziga xos yondashuvni talab qiladilar, bu esa qonuniy, siyosiy va ma'muriy ish uchun katta xarajatlarni keltirib chiqaradi.

So'xdagi muhim muammo, materik uning bo'linishi kelib chiqadigan, kichik, shu jumladan, ko'plab masalalarni, mintaqaviy darajada yechish mumkin emas, deb hisoblanadi. Avtomatik ravishda "standart" mintaqalarda tez-tez Anklavlar milliy hukumatlar hatto xalqaro darajadagi muammolarga aylanadi. Qaror qabul qilish milliy hukumat va tashqi ishlar vazirligi tomonidan uzoq muddatni talab qilishi mumkin.

Anklavlar ko'pincha atrofdagi davlat bilan ziddiyatlarni keltirib chiqaradi va shuning uchun ham ichki, balki tashqi siyosatda ham muammoga aylanadi. Anklavlarning mavjudligi bilan bog'liq to'qnashuvlar tasodifiy emas. Atamalar - bu mojarolarning potentsial nuqtalari va ona va atrofdagi davlat o'rtasidagi munosabatlarda keskinlikning sababi.

Nega anklavlar to'qnashuvlarni keltirib chiqaradi? Buning sabablaridan biri anklav joylashgan maxsus vaziyat. Odatda atrofdagi davlatga kirish (tranzit- (vizalar rejimi), iqtisodiyot (savdo, eksport bozori), zarur resurslarni (oziq-ovqat mahsulotlari, kommunal xizmatlar) yetkazib berish. Natijada, atrofdagi davlat bir qancha kuchli bosim vositalariga ega. Anklavga bosim o'tkazish orqali atrofdagi davlat siyosati onaga qaratilishi mumkin.

Bitiruv malaka ishining ikkita asosiy xulosasi haqida batafsil ma'lumot

beramiz ular quyidagilar;

birinchisi siyosat sohasida yotadi, unda anklav suverenitetining daxlsizligi bevosita aholining milliy (etnik) tarkibiga bog'liq. Tadqiqot davomida kuchli tendentsiya aniqlandi: zamonaviy anklavlarning milliy tarkibi, ularning turiga qaramay, odatda ona mamlakatning milliy tarkibiga to'g'ri keladi. Aksincha, umumiy til va din, umumiy millat bo'lmasa, anklavning suverenitetini aniqlash uchun etarli kuchga ega emas. Eng kamida ellik yildan buyon mavjud bo'lgan anklavlar guruhida, birgina holatda, aholining milliy tarkibi ona mamlakatning milliy tarkibiga to'g'ri keladi. Ehtimol, bu asosiy omil: agar anklavning milliy tarkibi ona davlatga to'g'ri keladigan bo'lsa, u holda anklav boshqa omillardan qat'iy nazar o'z suvereniteti ostida qoladi; agar milliy kompozitsiya atrofdagi davlatning o'xshash ko'rsatkichiga to'g'ri keladigan bo'lsa, unda anklav aslida uning bir qismiga aylanadi.

Milliyat anklav aholisining xohish-istaklari va imtiyozlariga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi va ularning irodasini ona davlatining suvereniteti ostida saqlashga hal qiladi. Boshqa tomondan, u mamlakatning asosiy qismidagi aholining milliy hissiyotini kuchaytiradi, bu esa anklavni saqlab qolish masalasida tez-tez to'xtovsiz pozitsiyani egallaydi, hatto bu iqtisodiyot va tashqi siyosatda yuqori xarajatlarga olib kelishi mumkin. Uchinchidan, u kuchli siyosiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Anklav nafaqat ona yoki atrofdagi davlatga, balki shahar aholisi ham anklav bilan birlashadi, bu esa iqtisodiy va siyosiy afzalliklarni va uni saqlab qolish xarajatlarini mutanosib hisoblash bilan bog'liq emas.

Milliy kompozitsiyalarning muhimligi anklavlar nazariyasining asosiy toshlaridan biridir. U, shuningdek, amaliy qo'llanmaga ega, chunki u kelajakni bashorat qilishda yordam beradi. Bitiruv malaka ishida ushbu gipoteza qo'llanildi.

Ma'lum ma'noda, anklavlar nazariyasi suverenitetni saqlab qolish masalasida ona davlatlarni "xotirjam qilishi" mumkin. Bu Ispaniyaning Seuta va Melilya haqidagi, Rossiyadagi Kaliningrad oblasti haqidagi his-tuyg'ularini hamda Gibraltarliklar kelajagiga qarshi noaniqlik hissini yumshatishi mumkin. Biroq, bu

"anklav muammosi" yo'q degani emas. Birinchidan, anklavlarning mavjudligi ona va atrofdagi davlatlar o'rtasidagi munosabatlarda sezilarli asoratlar paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Ikkinchidan, iqtisodiyotning o'ta jiddiy anklav muammosi iqtisodiyotda mavjud.

Bizning ishimizning ikkinchi tamoyiliga mansub bo'lgan iqtisodiy sohada. Asosiy g'oya shundan iboratki, anklav butun iqtisodiy rivojlanishning noqulay sharoitlariga olib keladi va bu yerda iqtisodiy ochiqlik rejimi zarur bo'ladi.

Anklavlarning iqtisodiga oid tadqiqotlar natijasida, quyidagi xulosalarga kelindi:

- Anklav iqtisodiyoti zaifliklarning yuqori darajasi, ularning kichik hajmi va yakka tabiat, balki, ularning bo'linishiga borib taqaladi.
- Anklavlar hudud va aholi soni jihatidan nisbatan kichik bo'lib, natijada ularning iqtisodiy salohiyati cheklangan.
- Anklav mamlakatning eksport salohiyatini va ta'minot potentsialini cheklaydi.

Iqtisodiy geografiya nuqtai nazaridan atrofdagi davlat qulay yaqin bozorga aylanishi mumkin. Biroq, ko'p to'siqlarni o'z ishlab chiqaruvchilarini himoya qilish uchun atrofdagi davlat bozorlarda anklavni raqobatbardosh mahsulotlar bilan ta'minlashga harakat qilinadi. Bundan tashqari: ona mamlakatning potentsial bozorlariga kirish uzoq masofa va tranzit xarajatlarni murakkablashtiradi.

Iqtisodiy sarf-xarajatlar juda murakkab bo'lgan muammolarga aylanadi. Masalan, Rossiyaning Kaliningrad viloyati bo'linishi haqida havotirga tushmaslik kerak, ammo u jiddiy iqtisodiy qiyinchiliklar bilan shug'ullanish uchun choralar ko'rishi kerak. Iqtisodiy xarajatlarga qarshi davolovchi vosita, anklavning iqtisodiy ochiqligi hisoblanadi va bu anklavni barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlaydi. Daromad katta yoki ona davlatining o'rtacha darajasiga teng bo'lgan barcha anklavlarda tashqi siyosatga ochiqligi qo'llaniladi. Shu bilan birga, daromadlar mamlakatning asosiy qismining o'rtacha darajasidan past bo'lgan ko'pchilik anklavlar tashqi dunyoga yopiqdir. Maxsus iqtisodiy siyosatning kiritilishi odatda anklavni tabiiy boyliklari omon qolish uchun yetarli bo'lmagan sharoitda iqtisodiy

jihatdan jonli qiladi.

Yana bir xulosa shuki, ona va atrofdagi davlat o'rtasidagi integratsiya anklav iqtisodiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Anklavning iqtisodini erkinlashtirishning ko'plab usullari mavjud. Ulardan biri 130 yildan ortiq ishlab chiqilgan "Byuzingen modelida" yaratilgan. Aslida, Byuzingen modeli, suverenlik huquqlarini, ota-davlatdan atrofdagi davlatga qisman o'tkazish degan ma'noni anglatadi. Biroq, bu yondashuv faqat ikkita shart bajarilgan taqdirda amalga oshirilishi mumkin: anklav kichikroq va nisbatan ahamiyatsiz bo'lishi kerak va ona va atrofdagi davlat o'rtasidagi munosabatlar do'stona va ishonchli bo'lishi lozim.

Optimal iqtisodiy strategiya bir vaqtning o'zida ikkita natijaga erishishi kerak: birinchi navbatda, anklav xarajatlarini kamaytirish; ikkinchidan, masalan, atrof-muhit bozoriga geografik yaqinligiga qarab, anklav viloyatining yashirin salohiyatidan foydalanishga yo'naltirish. Boshqacha qilib aytganda, optimal strategiyalar iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos shartlariga yaxshi moslasha oladigan, anklav xarajatlarini minimallashtirish va anklav potensialini aniqlashga yo'naltirilgan iqtisodiy yo'nalishga erishishga qaratilgan.

Yuqori xarajatlar qo'shimcha qiymatning ulushi yuqori bo'lgan sohalarni rivojlantirish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va xizmatlarni rivojlantirish hisobiga ishlab chiqarishning transport zichligi kamayishi bilan farq qilishi mumkin. Klassik zaiflik darajasini ikki yoki ko'p vektorli iqtisodiy yo'nalish orqali qisqartirish mumkin: bir tomonlama yo'nalish faqatgina ota yoki ona atrofida. iqtisodiy falokatga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. SH. M. Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz ” Toshkent. “O‘zbekiston” 2016-yil.
2. SH. M. Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi” Toshkent. “O‘zbekiston” 2017-yil.
3. SH. M. Mirziyoyev “Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” Toshkent. “O‘zbekiston” 2016-yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” gi Farmoni. 2017 yil 7 fevral, PF-4947 son.
5. Soliyev A. O‘zbekiston (iqtisodiy-ijtimoiy) geografiyasi. T.: “Universitet” 2014
6. Soliyev A. Ahmedov E. Mamadaliyev R. Mintaqaviy iqtisodiyot. - T.: “Universitet”, 2003.
7. Karimov I.A. Jahon moliyaviy - iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. T., 2009.
8. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo’sag’asida: havfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.T., 1997.
9. Golubchik M.M. Politicheskaya geografiya mira. Ucheb. Posob. Smolensk,1998.
- 10.Kolosov V.A. Geopolitika i politicheskaya geografiya. – M., 2002.
- 11.Nartov N.A. Geopolitika. M., 2000.
- 12.Xo’janov B.A. Geosiyosat asoslari. T., 2002.
- 13.Safoev S.S.Markaziy Osiyodagi geosiyosat. T., JIDU, 2005.
- 14.Geografiya, politika i kultura (sovremen. problemy geografii). L.,1990.
- 15.Rattsel F. Zemlya i jizn. Sravnitelnoe zemlevladienie: V 2t. T. 2. Vxp.1 SPb.,1905-S. 610.
- 16.Mironenko N.S. Teoriya «Xartlenda», selostnost Rossii i demokratiya (geograficheskiy aspekt). //Geopoliticheskie i geoekonomicheskie problemy Rossii. SPB.,1995.-s.23-33.
- 17.Kolosov V.A. Politicheskaya geografiya: problemy i metody. L.,1988.

- 18.Gorbatsevich R.A. Politicheskaya geografiya i yego problemy. M., Izv. VGO, 1971.t.103, вып.4.
- 19.Semevskiy B.N. Politicheskaya karta mira. L.,1958.
- 20.Taylor P.J. Politikal geography: world-economy, nation-state and locality. London, 1985.
- 21.Lavrov S.B. Politicheskaya geografiya: problemy i tendentsii. Baku, 1988.
- 22.Platon. Gosudarstvo. Zakon. Politik.-M, 1988.-798. (VI-343304 N-1 Fp-37).
- 23.Panarin A.S. Globalnoe politicheskoe prognozirovanie. Uchebnik.-M, 2000.-349s.
- 24.Nartov N.A. Geoekonomika i politicheskaya geografiya.. M., YuNITI, Uchebnik.,-439 s. (tematika-politologiya).
- 25.Aybulatov N.A. Geoekonomika. M.,1999-428 s.
- 26.Mangeym D., Rich R.K. Politologiya: metody i issledovaniya. M., 1999.
- 27.Chui K. Vvedenie v geopolitiku. M.,Izd. «Mir»,-412 s.
- 28.Spikman N.S. American strategy in world politics. N.Y., 1942.
- 29.Mironenko N.S. Geopoliticheskaya kontseptsiya yevraziystva. Vestnik Mosk. un-ta. Ser.5. Geografiya. 1997.
- 30.Pleshakov K. Geoideologicheskaya paradigma (vzaimodeystvie geopolitiki i ideologii na primere otnosheniy mezhdu SSSR, SShA i KNR v kontinentalnoy Vostochnoy Azii 1949-1991 gg.). M., 1994.
- 31.Sorokin K. Osobennosti geopoliticheskogo polozheniya Rossii v sovremennom mire. //Geopoliticheskie i geoekonomicheskie problemy Rossii. SPb., 1995. s. 10-18.
- 32.Rakovskiy S.N. Sovremennaya politicheskaya karta mira: Struktura i noveyshie sdvigi // Geografiya v shkole. M. ,1992. №1.
- 33.Bogaturov A.D.Velikiye derjavy na tixom okeane. M.,1997.№2-S.90-95.
- 34.Rossiysko-Kitayskie otnosheniya: glazami amerikantsev. M., 1997.-97 s.
- 35.Niyazi A.Sh.Tadjikistan: konflikt regionov.Vostok.1997.№2-s.90-95.
- 36.Volskiy V.Yu. Afrika kontinent konfliktov. Mejdunarodnaya jizn. M., 1997. №8.-s.69-73.

- 37. Suat Ilhan. Geopolitik duyarlılık. ANKARA. 1989.-158.
- 38. Geyden G. Kritika nemetskoy geopolitiki. M., izd.inostr.lit.1960.
- 39. Xorev B.S. Oчерki geoglobalistiki i geopolitiki. M.,1997.
- 40. Mexen A.T. Vliyanie morskoy silы na istoriyu. M.-L.,1941.
- 41. www.Ziyo.net.
- 42. www.demoscope.ru
- 43. www.dmo.econ.msu.ru
- 44. www.undp.org/popin/popin.html